

A L L E D E
W E R C K E N

van den Heere

J A C O B C A T S;

R I D D E R,

O U D T R A E D T P E N S I O N A R I S

V A N

H O L L A N D T. &c.

*De laetste Druk; waer in het TWEE-EN-TACHTIG JAARIG LEEVEN des Dichters
beneffens desselfs SLAAPELOOSE NACHTEN, met Printverbeeldingen sijn
verrijkt: nooit voor deesen soo gedrukt.*

T W E E D E D E E L.

T A M S T E R D A M.

By { JAN VAN HEEKEREN.
ANTHONY HASEBROEK,
ANDRIES VAN DAMME,

{ De Weduwe van GYSBERT DE GROOT,
JOHANNES RATELBAND, en
PIETER VAN THOL, in s'Gravenhage.

Boeckverkoopers, M. D. CC. XII.

NAMEN DER BOECKEN

In dit tweede Deel begrepen.

1. *'s Werelts begin, midden, eynde, besloten in den Trouw-ring, met den Proef-steen van den selven.* pag. 1.
2. *Proefsteen van den Trouwring, Tweede Deel.* 49.
3. *Proefsteen van den Trouwring, Derde Deel.* 113.
4. *Ouderdom en Buyten-leven. Eerste Deel, behelsende een inleyding tot beyde.* 275.
5. *Ouderdom en Buyten-leven. Tweede Deel, behelsende een beschrijving van het Buyten-leven.* 289.
6. *Ouderdom en Buyten-leven. Derde Deel, behelsende 't beleyt van een goeden Ouderdom.* 320.
7. *Hof-gedachten; dat is, Invallen by gelegentheit, of op 't gesichte van Boomen, Planten, Bloemen, Kruiden, en diergelycke Aerd-gewassen, verweckt in 't Buyten-leven van den Schrijver op Sorgvliet.* 349.
8. *Invallende Gedachten op voorvallende Gelegentheden.* 391.
9. *Afbeeldinge van het Huwelick, en 't geen daer ontrent is, onder de gedaente van een Fuyck.* 453.
10. *Dood-kiste voor de levendigen, of Sinne-Beelden wyt Godes Woordt, aenwysende de kortwyligheyt, ydelheyt en onsekerheit van 't menschelijk bedrijf.* 461.
11. *Tachtig-jarige Bedenckingen, daer in aengewesen word, hoe alle passien, driften, ja gebreken der Menschen soo bestiert kunnen worden, dat de selve aen ziel en lichaem gesontheit kunnen geven en oock bewaren: Verrijckt met veel gedenckwaerdige Geschiedenissen en Leer-stucken daer wyt getogen. Midsgaders het Tachtig-jarig Leven en Huyshoudinge des gemelden Heers op Sorg-vliet.* 529.
12. *Gedachten op slapeloose Nachten, waer inne de deugd van Herberg saemheit ende Mededeyl saemheit aen den nootdrustigen word vertoont, ende de vruchten der selver na 't leven afgemaelt worden.* 1.
13. *Het twee en tachtig-jarig Leven, van den Heere J. Cats, van zijn Geboorte af tot zijn Dood toe.* 33.

'S W E E R E L T S
BEGIN, MIDDEN, EYNDE,

Besloten in den

TROU-RINGH,

M E T D E N

PROEF-STEEN

van den Selven.

DOOR J. C A T S.

J. Limbeld fecit.

A

GRONT-HOUWELICK,

DAT IS:

Beschrijvinge van d'eerste Bruyloft,
gehouden in den Paradijse, tusschen

A D A M E N E V A,

EERSTE VOOR-LOUDERS ALLER MENSCHEN.

Op, droeve Sinnen, op. Waerom al-
dus gefwegen?
Waerom soo langen tijdt in uwen
rouw gelegen?
Ey! drijft het swaer gepeys ten les-
ten op de vlugt;
Het graf en gaet niet op hoe seer dat
iemant fugt.

Wien eens de bleke doot heeft uit het vleis genomen,
Die kan noyt wederom hier op der aerden komen;
Of iemant treurig is, of bijster ongesint,
Het is een stale wet, die alle menschen bint;
Gy, schoon uw weder-helst is van u afgesneden,
Troost efter uw gemoed, en stel uw des te vreden;
Gy sult haer weder sien, naer uwen lesten dag,
Daer noit de wreede doot haer pijlen schieten mag.
Mijn geest is nu belust aen Hollandt iet te schencken,
Waer door men overlang noch onser sal gedencken,
Koom laet ons op een nieu iet brengen aen het ligt,
Dat leet versoeten kan, en swacke sinnen stigt:
Yet dat een jong gesel voor eerst behoort te sien,
Yet dat een echte man sal dienstig mogen wesen,
Yet dat een teere maegt sal leyden in de jeugt,
Yet dat een deftig wijf sal styven in de deugt.
Ick heb by een gebracht verscheide trou-gevallen,
Om daer te mogen sien hoe jonge sinnen mallen,
En hoe een rijper aert bequamer wegen vint,
En hoe een reine ziel haer tochten overwint:
Maer dat is niet genoeg. Wy moeten ondersoecken,
Uyt al wat Reden hiet, uyt allerhande boecken,

Wie in dit noest gewoel de rechte baen verliest,
En wie in tegen-deel de beste wegen kiest.
Al hooger, mijn vernuft. Wy moeten onder-gronden
Het wonderbaerste stuck van alle trouw-verbonden,
Des Heeren diepste gunst, des Hemels grootste werk,
Hoe Godt de Sone paert met sijn geminde Kerck.
Almachtig, eeuwig, goet, oneyndig, heylig Wesen,
Naer eysch, en rechte maet, by niemand oyt gepresen,
Wiens onbegrepen Woord de werelt heeft gebout,
En noch door hooge macht geduerig onderhout,
Die Adam hebt vergunt door u te zijn geschapen,
En in sijn even-beeld sijn lust te mogen rapen,
Die noch voor yder mensch, tot heden op den dag,
Beschickt een eygen deel dat hem vernoegeen mag:
Die even uwe Kerck den segen hebt gegeven,
Te kennen voor een hooft den Prince van het leven,
En uyt uw diepste gunst, de menschen hebt gejoint
Een noyt begrepen heyl, een eeuwig trou-verbont.
O geest van onsen geest! ô ziel van alle zielen!
Die sonder uw behulp als stof ter aerden vielen,
Tot u is mijn gebedt. Bestier mijn swacke pen,
En geef dat ick den gront van uwe wonders ken.
Geef dat ick tonen mag hoe vreemt ons sinnen woelen,
Als wy in onsen geest uw krachtig woordt gevoelen,
Ten eind' ons blijcken mag het noodig onderscheyt,
Wie door een losse waen of reden werdt geleyt.
Maer geef doch boven al hun die ons schriften lesen,
Geef aen den Schrijver selfs een nieu en ander wesen;
Geef, dat hy niet een woort mag brengen aen den dag,
Als dat aen al het volck ten goeden dienen mag.

GODT, door sijn eeuwig Woordt, en uyt sijn
hoog vermogen,
Hadt om dit wonder Al een hellen glans geto-
gen,

Had nu den swarten nacht gescheyden van den dag,
Soo dat men door het licht sijn groote wondren sag.
Het aerdrijck stont gefet, en konstig onderscheyden,
Met dieptens overhant, en hoogtens tusschen beyden;

C 2

Den

Den Hemel, uytgebreyd gelijk een schoon tapijt,
 Droeg in zijn hoog verwulf de peylen van den tijt.
 De lugt, tot haer cieraet, had duyent helle stralen,
 Die aen den Hemel staen, en om de wereld dwalen;
 Men sag de bleecke maen, men sag de gulde son,
 Men sag hoe datse rees, en haren loop begon.
 De winden vlogen uyt, en sweefden op de stroomen,
 En maeckten sagt geruys ontrent de jonge boomen:
 Een dau, vol soeten geur, gefegen uyt de lugt,
 Gaf voedtsel aen het loof en aen de jonge vrugt.
 Het water lag gebogt in zijn bescheyde palen,
 En mogt van nu voortaan niet elders henen dwalen;
 Het landt was over-kleet met gras en edel kruyt,
 En schoot, oock sonder saet, zijn gulle botten uyt.
 De schepsels zijn geplaetsft op veelderley manieren;
 Ontrent het dichte bosch daer zijn de wilde dieren,
 De steen-bock vint vermaek daer hooge rotfen zijn,
 En in een diepen kuyl daer woont het schuw konijn.
 De vogels is de lucht tot haer verblijf gegeven,
 Om met een vryen loop aldaer te mogen sweven,
 De vissen is belaft te swimmen in de zee,
 En al waer groente wies daer sprong het weelig vee.
 Maer Godt heeft boven al een tuyn met schone dreven,
 Een Hof, na rechten eyfch by niemant oit beschreven,
 In Eden toebereydt, en als met eyger handt
 Daer hagen in gepoot, en boomen in geplant.
 Een windt van soeter aert, geresen uyt het zuysden,
 Quam sweven op het veldt, en spelen in de kruyden,
 Quam sijgen in het loof, en wat'er vorder wies,
 En noyt en rees'er storm die uyt den noorden blies.
 Daer is geen teere bloem gegeeftelt van de winden,
 Daer is geen vuylen mist ontrent den Hof te vinden,
 Daer is geen strenge vorst, die in de wangen bijt,
 Daer is geen felle kouw, die in de leden snijt,
 Daer is geen vuylen damp, geen harde regen-vlagen,
 Geen blixems seldsaem vyer, geen felle donder-slagen,
 Daer is geen vinnig rijp, als ons de winter sent,
 Geen hagel die het kruyt, en jonge boomen schent,
 Daer is geen sonne-brant, die, met verhitte stralen,
 Koomt op het jonge vee, of op de menschen dalen;
 Alleen een reyne lugt, getempert op de maet,
 Trekt bloemen uit het loof, en uit de bloem het zaet:
 Daer wast geen vinnig kruyt, geen netel op den velde,
 Geen distel in het bosch, die vee of menschen quelde,
 Daer is geen Aconijt, geen ander giftig blat,
 Soo dat men sonder schroom van alle vruchten at.
 Daer quam geen witte raeg ontrent de bomen sweven,
 Daer quam geen vuyle spin haer netten over weven,
 Daer quam geen trage fleck gekropen op het kruyt,
 Geen dick-gebuyckte pad en spooget'er swadder uyt.
 Daer quam geen vale mol ontrent de bloemen wroeten,
 Daer quam geen boos gerut met hondert slimme voeten,
 Daer quam geen swarte vlieg, die in het bloeyfel sat;
 Hier quam geen boose rups die jonge vruchten at.
 Al wat'er leven hadt dat quam de menschen streelen,
 Dat quam hem even-staeg zijn gaven mede-deelen,
 En wat'er uyt een berg, of uyt de dalen sproot,
 Daer in was 't dat het oog een vollen lust genoot.
 Men sag'er edel nat, en klare beeken swieren,
 Een dranck voor alle vee, voor alle wilde dieren,
 Men sag'er wonder veel, en meer als eenig man
 Met sinnen ondergaen of recht begrijpen kan.
 Al seyde ick dat het wout daer staeg en eeuwig bloeide,
 En dat'er honig-raet uyt alle klippen vloeyde,
 En dat men uyt een berg kan tappen soeten wijn,
 Noch leed ick geen en nood om achterhaelt te zijn.
 Al seyde ick dat'er melck, als met geheele beeken,
 Quam midden uyt een rots of uyt de keyen leeken,
 En dat men in den dauw vernam het edel Man,
 Noch sprak ick niet een woort dat iemand laken kan.
 Al steld' ick over al een reyn en heylig wesen,
 En dat de vogels selfs den grooten Schepper presen,
 Ja dat een rave song gelijk een nachtegael,
 Noch sprack ick evenwel geen ongerijmde tael:

Maer dit is onder dies op mijn gedicht te seggen,
 Dit is mijn swacke pen met reden op te leggen,
 Dat ick hier niet een woort kan brengen aen den dag,
 Dat in het minste deel het stuck bereycken mag.
 Voor my ick kenne schult. Eylaes! mijn aerdsche leden,
 Mijn deufig onverstant, mijn domheyt in de reden,
 Mijn dick-bewasemt breyn is hier als buyten raet;
 Maer Godt neemt menigmael de wille voor de daet.
 Gy, die het schoon priëel na eyfch begeert te kennen,
 Gae leer het van den geest en niet uit swacke pennen;
 't En is geen menschen werck, het is van hooger prijs;
 Gy wacht het recht bescheyt in 't eeuwig paradijs.
 Ontrent den vetten rant en aen de soete stroomen,
 Daer stont een schoon gewas van allerhande boomen,
 Van kruyden in de bloem, van hagen in de vrugt,
 En spreiden haren reuck door al de naeste lugt.
 Hier liet des hemels Vorst twee schone stammen wassen,
 Die aen een reyn gemoedt alleen zijn toe te passen.
 Al wat'er elders groeyt is voor het lijf geplant,
 Maer dese voor de ziel en tot een heylig pant.
 Te midden in het perck daer stont'er een geresen
 Groen, keestig, wonder gaef, en lustig in het wesen,
 Men sag aen zijn gewaey geen dor of stervend blat,
 Het scheen dat s' werelts jeugt hem in de tacken sat.
 Een glans uyt Godes throon, met wonder helle stralen,
 Quam op het edel hout geduerig nederdalen,
 Dies is zijn loof vergult en uyt-maten schoon,
 En gansch zijn omme-loop geleeck een stage kroon.
 Sie daer een frissche stam, die, met haer reine vrugten,
 De pijn met haer gevolg, de sieckdens dede vlugten,
 Die met een aerdig groen op haren planter loeg,
 En al, wat giftig was, door haren reuck verjoeg.
 Het tweede boom-gewas, van ongewoone krachten,
 Is van een diep begriep, en boven ons gedachten;
 Zijn vrugt heeft schoonder verw als oit het oge vont,
 Maer efter niet gemaect ten dienste van den mont.
 De gronden van het goet en van het quaet te weten,
 Zijn in het diep geheym van desen stam geseten:
 Maer veel geloof't'er noch wel eer te zijn geschiet,
 Dat sich een naer gespook hier dickmael vinden liet.
 Daer stont de wereltkloot in haer bescheyde kusten,
 Daer stont het schoon priëel, vol allerhande lusten,
 Daer stont het al-te-mael dat Godt had uyt-gewracht,
 Maer tot zijn vollen eyfch noch efter niet gebracht.
 Een dier van hooger aert, begaef met wijse reden,
 Dat na den Hemel fiet met op-gerechte leden,
 Een dier, een wonder dier, dat Godes aert genaekt,
 Ontbreekt nog aen het werk, en dient te zijn gemaekt.
 Hy, die het al door-fiet tot aen de diepste gronden,
 Heeft even dit gesien, en middel uyt-gevonden,
 Om wat'er noch ontbrack te brengen aen den dag,
 Soo dat geen nieu-gier oog ict meer vereyschen mag.
 De Schepper tijdt te werck, en gaet hier op aenvaerden
 Een stuck van rooden kley, genoomen uyt'er aerden,
 Daer uyt soo brengt hy voort een man, een deftig beelt,
 Daer in hy op een nieu een kleyne werelt teelt:
 Het lijf was eerst gemaekt, maer kon hem niet bewegen,
 En blijft juyft in den stant gelijk het was gelegen.
 Het is van schoone verw en toont een soet gelaet,
 Maer daer en is geen drift die op en neder gaet.
 Godt blies, en Adam leeft. Sie daer het dier gevonden,
 Waerom dit wonder Al te samen is gebonden;
 En of schoon Adam schijnt des Heeren laetste werck,
 Het is noch evenwel zijn eenig oog-gemerck.
 Sie, als een deftig man zijn vrienden wil onthalen,
 Hy leydt de gasten noyt in onbereyde salen;
 Maer tijdt voor eerst te werck, en met genegen vlijt,
 Soo ciert hy, daer het dient, de mueren met tapijt,
 Hy doet een schoon buffet, een reyne tafel decken,
 Hy laetse met damast of linnen over-trecken,
 Hy set'er vaten op, en steeckt de lichten aen,
 En maeckt dat over al bequame setels staen.
 Hy laet door handig volck en door ervare knechten,
 De spijs na de kunst, en op haer order rechten;

En,

En, als dan alle ding ten vollen is bereydt,
 Soo worden op het leit de gaffen in-geleydt;
 Dus gaet hier Godt te werck. Hy vordert alle saken,
 Hy gaet het schoon priëel, hy gaet de werelt maken,
 Hy stort in alle ding een vollen herten wensch,
 En op den seften dag toen bout hy eerst den mensch.
 Noch is't niet genoeg. De Schepper gaet bemercken
 Wat al de werelt heeft voor schoone wonderwercken;
 Hy let oock op den mensch en al wat Adam doet,
 En vint dat hy voor al niet eenfaem wesen moet.
 Hy laet een diepen slaep hem in de leden komen,
 En heeft hem uyt het lijf een ribbe weg-genomen,
 En uyt dit eygen been heeft Godes handt gewracht,
 En Adam, eer hy 't weet, een Vrouwe toe-gebragt.
 De man lag in den Hof, beschaduw't van de boomen,
 Verwonnen van den slaep, bedwelmet van de dromen,
 Soo dat sijn deusig oog niet eer en is ontwaect,
 Voor dat het aerdig werck ten vollen is gemaect.
 Toen kreeg hy op een nieu gevoelen in de leden,
 Hy sag, onseker wat, hy koomt'er na getreden,
 Hy sag een seldsaem ding, een foet en aerdig beelt,
 Dat stracks hem door het oog tot in het herte speelt;
 Hy voelt een nieuwe jeugt, hy voelt een ander wesen,
 Hy voelt een foet gewoel, dat in hem komt geseen,
 Dat al sijn bloet door-rent, hy wort een ander man,
 Hy wordt in hem gewaer dat niemant seggen kan.
 Hy wordt in hem gewaer de gronden van het leven,
 By niemant recht gevat, by niemant oyt beschreven,
 Yet dat noyt Adam selfs in sijn gewrichten vant,
 Een koortse sonder pijn, een hitte sonder brant.
 De man, aldus geroert, is na de Maegt geweken,
 En, midts hy by haer koomt, begint hy dus te spreken:
 Ick hiet u wellekom mijns hertien eerste vreugt,
 O troost van mijn gemoedt, en haven mijner jeugt!
 Ick hiet u wellekom, ô wensch van mijn gedachten!
 Mijn ziel, mijn ander ick, daer op mijn sinnen wachten,
 Ick hiet u wellekom, ô lust van mijn gepeys! (vleys;
 Mijn beelt, mijn even-mensch, mijn been, mijn eygen
 Ick hiet u wellekom, mijn hoop, mijn uytverkoren,
 Mijn troost, mijn liefbehulp, tot mijn vermaek geboren,
 Mijn kroon, mijn hoogsteschat, mijn uyt-gelesen blom,
 O segen van den Heer! ick hiet u wellekom.
 Hoe vreemt sag Eva toe in dese nieuwe saken!
 Sy wist niet watse sag, maer sag het met vermaken,
 Sy wist niet wat een man, of vryer is gefeydt,
 Noch wertse tot het werck, uyt eyger aert geleydt.
 Sy voelt haer teer gemoedt tot in den geest bewegen,
 En datse niet en kent, daer isse toe genegen,
 Sy weet niet watse voelt, en 't is haer jeugdig bloet,
 Dat in haer gaende wert, en blijde sprongen doet.
 Sy voelt dat haer de geest wort krachtig aangedreven,
 Hoewel sy dit gewoel geen naem en weet te geven,
 Sy staet, gelijk het schein, ver stelt in dit geval,
 Onseker watse doen of watse laten sal.
 Sy sag den Jongeling, en sijn bequame leden,
 Sijn borst, en kloeck gestel, sijn gaven in de reden,
 Sy hoort een foet gespreck, dat sy bevallig vont,
 En biedt hem wederom de gunst van haren mont:
 Hoe dat gy dient genoemt, die my hier komt gemoeten,
 En hoe ick spreken sal, en u behoor te groeten,
 Des ben ick onbewust. Wat is'er dat ick ken?
 Die maer een oogenblich hier op der aerden ben.
 Ick mag u wel te recht mijn lieve broeder noemen,
 Dewijl dat gy en ick van eenen Vader roemen;
 Godt heeft ons beyd' gevormt, en dat met eyger handt;
 Sie daer van eersten af een wonder vasten bandt.
 Ick mag u boven dat mijn eygen vader hieten,
 Om dat mijn aders selfs uyt uwen leden vlieten;
 Mijn been dat is het uw, uw vlees dat hiet ick mijn,
 Soo mag ick wel te regt uw eygen dochter zijn.
 En midts dat over u, door Godes eygen segen,
 My 't regt van echte trouw ten vollen is verkregen,
 Soo wijst de reden aen dat ick u noemen kan,
 Mijn hoeder, mijn behulp, mijn vrient, en echte man.

Maer wat behaegt u best van dese soete namen,
 Die ons in dit beroep na rechten eyfch betamen?
 My dunckt hoe dat'et ga, dat ick geen misflag doe,
 Al schrijf ick al gelijk u dese namen toe.
 Dies seg ick wel te regt: Ick danck u lieve broeder;
 De Schepper is het al, wy zijn niet sonder moeder.
 Ick danck u boven dat, ô vader mijner jeugt,
 Dat is de rechte naem die gy oock voeren meugt.
 Ick danck u, waerde man, van Gode my gegeven,
 Een steunsel mijner jeugt, en van het gantsche leven.
 Hy, die ons nu ter tijdt te samen heeft gepaert,
 Bestier ons gantsch bedrijf, na sijnen reynen aert.
 De man, op dit gespreck, gevoelt sijn herte springen,
 Hy staet gelijk bedwelmt in al de soete dingen,
 Hy spreekt haer weder aen: Mijn bruit en hoogste schat,
 Gy hebt ons eersten gront na rechten eyfch gevat.
 Gy kont my (soo gy segt) verscheyden namen geven,
 Van broeder wel te regt, van vader daer beneven,
 Maer, soo ick eenig ding van u verkrijgen kan,
 Soo neemt my in den arm, en hiet my lieve man.
 In dat foet-deftig woort, daer in soo ligt verhoelen,
 Wat u en my gelijk de Schepper heeft bevolen;
 Jont my dien waerden naem, den gront van onsen staet,
 En breng dan, na den eyfch, uw reden tot de daet.
 De vrijster, wat ontfet (vermidts de leste woorden,
 Door ick en weet niet wat, haer teere ziel bekoorden)
 Heeft, met een heus gelaet, een weynig haer bedagt,
 En naer een korte wijl haer antwoordt in-gebragt.
 Laet ons (met uw verlof) een weynig over-wegen,
 Hoe dat in ons beroep de saken zijn gelegen,
 Ick heb van u geleert, hoe dat gy dient genaemt,
 Laet ons nu vorder sien wat u en my betaemt;
 Daer zijn (na dat ick merck) in als besette palen.
 Geen saeck en dient gedaen na ons de sinnen dwalen;
 Maer door een rijp beleydt. Daer is een rechte maet,
 Waer op het deftig werck van Aerd' en Hemel staet.
 Hoewel Gods wonder-hand had macht om alle saken,
 Op eenen dag alleen ten vollen op te maken,
 Noch heeft hy niet-te-min hier anders in gewracht,
 En dit geweldig Al by trappen uyt-gebracht.
 Hy ging eerst van het licht het duyfter onderscheyden,
 Hy ging een rouwen klomp na sijnen wil bereyden,
 En, schoon hy meerder glans oock toen verwecken kon,
 Soo gaf hy lijcke-wel geen stralen aen de Son.
 De lugt moest noch een tijt dat groote licht verwagten,
 Want Godt doet alle ding als op besette drachten;
 Besie des Hemels loop, en al sijn groot beslag,
 Eerst komt het schemer-licht, en dan een klaren dag.
 Koom seg my doch een reis, van waer zijt gy gekomen?
 En waerom ben ick doch uyt uwe borst genomen?
 't Is reden dat de mensch, eer hy sich elders went,
 Sijn gronden, sijn geslacht, sijn eygen wesen kent.
 Vriendinne, seydt de Man, 'k en wil u niet verbergen,
 Dat gy tot uw bericht van my bestaet te vergen,
 Koom voeg u nevens my, ick wil u doen verstaen,
 Hoe dat het ons begin van eersten is gegaen.
 Soo haest d'Al-wijse Godt, de Vader aller Geesten,
 Had my voor eerst gejoint de macht van alle beesten,
 Toen trat ick in den Hof, en sag het schoon priëel,
 Vol enckel herten-lust tot aen het minste deel.
 Ick ging of op het veld, of in de bossen dwalen,
 Ick ging ontrent een berg, of in de lage dalen,
 Ick ging of op het zant, of door het weelig gras,
 Ick liet mijn oogen gaen al waer het lustig was.
 Ick sag het vrugtbaer hout, ick sag de wilde boomen,
 De dieren op het veld, de visfen in de stroomen,
 Ick sag hier vette kley, ick sag een witte strant,
 Ick sag het edel gout gemengelt onder 't zant.
 Genaekt' ick oyt een vliet, om daer te mogen drincken,
 Ick sag tot in den gront den schoonen Onyx blincken;
 Dien greep ick met'er hand te midden uyt de beeck,
 En stont op sijnen glans een ruyme wijl en keeck.
 Dan sloeg ick eens het oog ontrent de rasse dieren,
 Die speelen in de lugt, en om den Hemel swieren.

Toen lecd' ick eens het oir aen haren blijden fang,
 En dit was mijn bedrijf by wijlen uren lang.
 Dan ging ick door het wout, en sag de groene dreven,
 Gesproten uyt het dal, en tot de lugt verheven,
 Getogen op een ry, en wonder net geplant;
 Men vont'er in het werck van Godes eygen hant.
 Wat dient'er wel gefeyd? Daer waren duyfent faken
 Ten schoonste uigewragt, alleen tot mijn vermaken:
 Maer of ick alle ding met ogen overliep,
 Noch vont ick dat mijn hert geen rechte lust en schiep.
 Wat is my doch een boom met vruchten over-laden?
 Wat is een klare beeck en daer te mogen baden?
 Wat is de rijckste steen die ick op aerden ken?
 Dewijl ick maer alleen in desen lust en ben.
 Wie sal benevens my den grooten Schepper fingen,
 En sien tot in den gront den keest van alle dingen,
 Den geest van al het werck, dat ons voor oogen staet,
 Daer in mijn nieus-gier hert geduerig hooger gaet?
 Wien sal ick Godes magt, als metten vinger, wijfen?
 Wie sal benevens my fijn groote daden prijfen?
 Men segge wat men wil; het leven is de doot,
 Indien men niet en vindt een lieve bed-genoot.
 't Is waer, de groote Godt die liet voor my verschijnen
 Een ongetelde ichaer van offen, paerden, fwijnen,
 Van leeuwen uit het bosch, van beeren uit het wout,
 En wat sich in het dal, of op de rotfen hout,
 Ick sag de fchepfels aen, die my voor oogen stonden,
 Ick kend' haer gantschen aert tot aen de diepste gronden,
 Ick gaf nae rechten eyfch, en naer het was bequaem,
 Ick gaf, op vasten gront, aen yder fijnen naem.
 Maer schoon Godt over-al veel dieren had gefchapen,
 Niet een en was'er nut om nevens my te slapen;
 Al kond' ick haren aert als voelen met'er handt,
 Noch was 't dat ick daer in geen vollen lust en vant.
 't Is al te groven stof, en in haer domme leden
 En is voor my geen hulp, geen woonplâets voor de reden;
 Het beeld, het edel beeldt van Godes hoogen Geest
 En woont niet in den leeuw, of eenig ander beest.
 Dat is uyt enkel gunst den mensch alleen gegeven,
 Om, na den rechten eyfch, voor Godt te mogen leven,
 Om staeg en over-al den Heer te mogen sien,
 En hem in alle ding fijn eer te mogen biên.
 Ick sag noch evenwel dat al de rauwe bende,
 Dat yder onder haer een soet gefelschap kende,
 Ick sag'er niet een beest van soo verwoeden aert,
 Dat niet fijn deel en fogt, of niet en was gepaert.
 Waer sich een jonge wolf of tijger ging vermaken,
 Een beest dat haer geleeck dat quam tot hen genaken.
 Waer oyt een arent vloog, of op der aerden viel,
 Daer was een vogel by die hem gefelschap hiel.
 Ick sag het moedig paert ontrent fijn veulen spelen,
 Ick sag den geytenbock op harde rotfen teelen,
 Ick sag den wallevisch, en al het water-vee,
 Sich paren onder een te midden in de zee.
 En waerom meer gefeyd? De vogels op de boomen,
 Het wilt ontrent het bosch, de viffchen in de stroomen,
 Zijn al naer eyfch gepaert, en niet een eenig dier
 Of 't bluft den soeten brand van fijn inwendig vyer.
 Dit heeft mijn oog gefien, dit heeft mijn hert geprefen,
 Dit heeft mijn ziel gevoelt alsoo te moeten weten;
 Soo dat op dit geficht mijn geest van binnen sprack:
 Dat my oock even-felfs een weder-paer ontbrack.
 Hoe! sal het woeste vee met fijn gefelschap speelen?
 En sal ick sonder hulp hier eenfaem moeten quelen?
 Sal ick onvruchtbaer zijn in soo een vruchtbaer wout,
 Daer oock het minste dier na fijn gewoonte trouwt?
 Sal ick den soeten naem van Vader noyt genieten?
 En noyt een friffche Maegt mijn by-flaep mogen hieten?
 Sal my noyt aerdig kint hier leyden met'er hant,
 Terwijl mijn jeugdig hert in nieuwe liefd' ontbrant?
 Voorwaer, na dat ick voel, my dient een ander leven,
 My dient een soet behulp, tot mijnen trooft gegeven,
 My dient een bed-genoot, my dient een jonge vrou,
 Als my dit acrts preecl ten vollen smaken fou.

Juyft in dit ftijl gepeys den Schepper aller dieren,
 Die onse gronden kent tot in de diepste nieren,
 Vernam wat my ontbrak. Die groote mensche-vrient
 Verftaet wat alle vleys en yder fchepfel dient.
 Gy zijt dan, fchoone blom, tot mijne vreugt gefchapen,
 Om in mijn trouwen arm geruft te mogen slapen.
 De gever alles goeds die heeft aen my gejoint
 Het wit van uwe borft, het root van uwen mont,
 Het waes van uwe jeugt, en al de foete dingen,
 Die ick in u bemerck, die my tot uwaerts dringen.
 Laet ons te famen doen, dat al de werelt raeckt;
 Gy zijt'er, edel pant, gy zijt'er toe gemaect.
 Hier op tradt Adam toe, en met een diep verlangen
 Soo ging hy metten arm haer teeren hals omvangen,
 Sy keeck hem jonstig aen; maer des al niet-te-min,
 Soo bragtfe wederom haer tegen-reden in:
 Soo ras hier in te gaen, alleen na weynig reden,
 Is vry, na mijn verftant, wat vaerdig aen getreden.
 Wy leggen nu ter tijdt de gront van onse spraek,
 Hoe konnen wy foo ras ons geven tot de faeck?
 Ick ben een jonge spruyt, eerst heden opgeresen,
 Eerst heden, fooje weet, gekomen in het wesen,
 Ick ben een nieuw gewas hier in het aerdtfche dal,
 Ick ben een teere bloem, een duyve fonder gal;
 Wie sal ontijdig fruyt gaen trecken van de boomen,
 En niet tot beter uur fijn grage lusten toomen?
 Wie maeyt'er voor den oogft, of snijft het koren-aer,
 Eer dat men aen het stroo fijn rijpte word gewaer?
 Wie sal een teere roos met ruwe vingers drucken,
 Om haer gefloten bloem in haesten af te plucken?
 't Is beter, na my dunckt, te ftremmen alle spoet,
 Tot dat een helle fon het bloempjen open doet.
 Indien het u bevalt, foo gun my weynig dagen,
 Om eerst mijn teere jeugt den Schepper op te dragen;
 Op dat ick met befcheyd hem eere bieden mag,
 En hy dan gunstig zy aen onsen bruylofts-dag.
 Soo haest de foete Maegt haer reden heeft gefproken,
 Is Adam wederom in vreugden uyt-gebroken;
 Hy vint dat haer den geest met kennis is vereert,
 Schoon datfe noch ter tijdt by niemant is geleert.
 Vriendinne, feydt de Man, gy weet bequame dingen
 Te dencken in den geest, en aen den dag te bringen,
 Gy weet, dat u geen mensch bekent en heeft gemaect,
 Soo dat uw reden felfs als na den Hemel smaect.
 Godt is, gelijk gy segt, voor alle ding te prijfen,
 Tot hem moet ons gemoedt en al de finnen rijfen.
 Ick danck hem even nu dat gy te defer tijdt
 Mijn trooft, mijn soet behulp, mijn lief gefelschap zijt:
 Ick loof hem wat ick mag voor uwe fchoone leden,
 Voor uw verheven geest, en gaven in de reden:
 Ick danck hem, waerde pant, dat gy te boven gaet
 Al wat'er in den Hof door hem gefchapen staet.
 Maer gy, die Godes wil hebt binnen u gefchreven,
 Weet oock, wat aen den man het wijf behoort te geven,
 Weet dat haer gansche wil is onder hem gefet,
 En dat fijn woord haer ftreckt als tot een foete wet.
 Gy dient oock dit gebodt op uw bedrijf te paffen,
 Gy moet in vruchtbaer zaet hier op der aerden waffen,
 Dat is van Gode felfs tot u en my gefeydt,
 En dus foo dient het werck hier toe te zijn beleydt.
 En, lieve, waerom niet? De Godt van eeuwicheden,
 Die kracht en adem blies in dese gave leden,
 Heeft ons van eerften af ten vollen toe-gestaen
 Al wat'er iemandt fiet befchijnen van de maen.
 Mijn goet is vierdeley; Ick hebbe vaste gronden,
 Ick hebbe machtig volck aen mijn bevel gebonden,
 Ick hebbe rijcken cijns en renten over al,
 Ick hebbe tot vermaeck een over-luftig dal;
 En, wilje dit ontworp wat nader overwegen,
 En weten met befcheydt hoe dat het is gelegen,
 Ick wil u laten sien waer in het al beftaet,
 Gy fult'et even hier begrijpen uytter daet.
 Ick noem onroerent goet, de wey en koren-landen,
 Die Godt ons heeft vergunt, tot seggen-rijcken panden;

Al wat de voet betreft, en wat het ooge fiet,
 Dat is van mijnen bouw en onder mijn gebied.
 De knechten, my ten dienst, dat zijn de rappe dieren,
 Die in het dichte bosch en om den Hemel swieren,
 Dat groot en machtig heyr, dat ongetelde rot
 Komt, als ick maer eens spreck, en gaet op mijn gebod.
 De renten my te nut, dat zijn de boom gewassen,
 Die met een staeg gevolg op onse tafel paffen:
 Want al wat op het landt, of in het water groeyt,
 Dat kooft in volle maet op onsen disch gevloeyt.
 Het stuck, my tot vermaeck voor desen op-gedragen
 In Edens schoon priëel, daer vind' ick mijn behagen,
 Dat is uyt volle gunst, door Godes eygen hant,
 Tot onse vreugt gemaect, tot onse lust geplant.
 Gy fiet dan met'er daet den wonderbaren segen,
 En wat my van den Heer als eygen is verkregen:
 Koom gun my nu 't gebruyck van uwe soete min,
 En gy zijt heden selfs des werelts Koningin.
 Voorwaer dit groot beslag en is ons niet gegeven,
 Om slecht voor ons alleen daer in te mogen leven,
 Neen, neen, in dit priëel, en in het aertsche dal,
 Behoort een wacker volck en vry in groot getal.
 't En sou niet dienstig zijn dat al de schoone vruchten,
 Daer onder menigmael de gulde tacken suchten,
 Verdwenen sonder nut, en dat het rijp gewas
 Sou druypen van den boom, en rotten in het gras.
 Sou 't niet een jammer zijn, dat al de rappe dieren,
 Van niemandt aengeroot, in 't wilde souden swieren?
 Of dat het machtig vee sou liggen in het groen,
 En niemant oyt vermaek, en niemant voordeel doen?
 Sou 't niet een jammer zijn, dat al de vette landen,
 En dat de groene zee, en dat de witte stranden,
 En menig aerdig bosch, en menig lustig wout
 Sou liggen onbewoont, en blijven ongebout?
 Voorwaer, de wijse Godt die wil dat sijne gaven
 De werelt dienstig zijn, de menschen sullen laven,
 Hy wil dat niet een ding, by hem wel eer gemaect,
 Sal wesen sonder nut en blijven ongeraect.
 En 't is noch boven al een sake buyten reden,
 Dat gy soudt sparig zijn van uwe jonge leden,
 Dat gy soudt karig zijn van uwe soete jeugt,
 Ey lieve, geef het my, dat gy niet houden meugt.
 Terwijl dat Adam sprack van soo verscheide saken,
 Stont Eva vol gepeys, onseker wat te maken.
 Doch niet een cenig woort en ging hem uit den mont,
 Dat sy niet aengenaem en wel gesproken vont.
 Sy ging hem weder aen: Ick voel een ander leven,
 Nadien gy my de gunst des Heeren hebt beschreven.
 Wat is 't een rijcke born die op ons nederdaelt!
 Het schijnt dat my de geest in al den segen dwaelt.
 Ey, laet ons henen gaen, en vlijtig overmercken
 Den gront en 't recht bescheyt van al des Heeren wercken,
 Van al het groot beslag, dat ons de Schepper geeft,
 Van al dat in de lucht, en op der aerden leeft,
 Van al het lustig wout, van al de groene boomen,
 Van al het machtig heyr, geresen uyt de stroomen,
 Van al het edel kruyt, dat uytter aerden groeyt,
 Van al het bloem-gewas, dat hier en elders bloeyt.
 Voor al laet onsen geest tot in den Hemel rijzen,
 En met een dankbaer hert den groten Schepper prijzen.
 't Is noodig dat men Godt van gantscher herten eert,
 Voor dat men sijn gemoet tot aertsche dingen keert.
 Laet ons oock boven dit gaen sien de schoone lichten,
 Die om den Hemel gaen op haer bescheide plichten,
 Hel, suyver, onbesmet, in wonder groot getal,
 Vercierfels van de lucht en van het aertsche dal.
 Laet ons de Mane sien, en haer geswinde paerden,
 En hoe haer koetsse rent gantsch dichte by der aerden,
 En hoe sy hare kracht door al de werelt streckt,
 En met haer snellen loop de groote waters treckt.
 Laet ons oock in de Son gaen soecken ons behagen,
 Als hy daer henen rent met sijn vergulde wagen,
 Als hy met hellen glans, ontrent den dageraet,
 Gelijk een Bruydegom uyt sijne kamer gaet.

Hoe! die een rijck geschenk van iemaat heeft ontfangen,
 Sal hy niet even-staeg, en met een groot verlangen,
 Gaen sien het schoon juweel, daer op sijn handen slaen,
 En op dat soet gesicht een wijle blijven staen?
 Sal hy niet yder deel, en wat'er is te prijzen
 Verheffen, eere doen, en met den vinger wijzen?
 En t'wijl hy besig is om alle ding te sien,
 Sal hy geen danckbaer hert aen sijnen geveer biën?
 Of, soo hy dat versuymt, sal niet de schencker seggen;
 Dat hier sijn milde gunst niet aen en was te leggen,
 En dat hem by gevolg al vry een beter vriend
 Tot soo een hoog geschenck voor hem gekoren dient?
 Wel, soo gy niet en wilt ons gantsch ondankbaer maken,
 Gae stel u in 't besit van duysent schoone saken,
 Neem aen en danck den Heer voor dat u is gejoint:
 Want op soo grooten gunst en past geen stillen mont:
 Al wat van Eva quam ging Adam over-wegen,
 Hy vont in yder woordt by-naest een nieuwen segen,
 En t'wijl hy metter handt haer gins en weder leydt,
 Soo heeft hy dit van nieuws haer weder aengefeydt:
 Het is een wijzen raedt, de gifte van der aerden,
 Die Godt ons over-draegt, oock heden aen te vaerden;
 Doch 't is een groot geschenck, dat niet op eenen dag
 Het wacker ooge sien of 't hert begrijpen mag.
 Ick wil in Godes werck, in Godes hooge daden
 Verquicken mijn gemoet, en mijnen geest versaden:
 Want al wat sijne gunst van boven neder sent,
 Daer is op yder deel een wonder in geprent.
 Maer hier noch evenwel en dient niet in getreden,
 Als met een rijp beleydt en op besette reden.
 Het gaet met order toe al wat de Schepper doet;
 En dit is even-selvs dat ick betrachten moet.
 Hoe! die een rijck geschenck van iemant heeft bekomen
 En met een heus gelaet en blijdschap aengenomen,
 Indien hy eenig stuck daer in begrepen vint
 Waer toe sijn bly gemoet ten hoogsten is gesint;
 Een stuck dat even-selvs de schencker heeft gepresen,
 En als het beste deel met vingers aangewesen,
 Valt niet van stonden aen sijn oog en rechterhandt
 Ontrent het schoon juweel en op het waerdste pant?
 Sal niet sijn innig hert, als met geheele krachten,
 Sich geven na de gunst en tot den segen trachten?
 Sal hy niet met'er daet gaen nemen het besit
 Van dat hem is gejoint, als tot sijn eenig wit?
 't Is vry een deftig werck dat Godt heeft uytgevonden,
 En met een woordt geleydt des werelts vaste gronden,
 Dat Godt heeft uytgewracht de wijd-geitreckte zee,
 En al het ruyge wildt, en al het gladde vee;
 Maer dat hy heeft gemaect wanneer ick was ontslapen,
 En uyt mijn jeugdig vleys met eygen hant geschapen,
 Is vry het schoonste stuck dat immer was geteelt,
 Daer schuyt een werelt selfs in dit verheven beelt.
 Wel, eer ick elders ga, mijn plicht dient hier gequeten;
 En dit gewenste pant is waert te zijn beseten.
 Van al dat is gemaect, door Godes hoogen geest,
 Bevalt gy, schoon juweel, mijn jonge sinnen meest.
 Indien ick anders ging, wat sou de Schepper seggen?
 Hy sou my voor gewis te laste komen leggen,
 Dat ick geen rechte sugt en hadde toe-gebracht
 Tot u, mijn waerdste deel, dat hy soo waerdig acht.
 Vriendinne, 't is genoeg. Hier dient geen tegenstreven,
 Gy zijt my tot behulp, tot soete vreugt gegeven,
 Gy zijt mijn weder-helpt, mijn ander ick genaemt,
 Laet ons te samen zijn, gelijk het ons betaemt.
 Daer was een lustig dal, omringt met schoone drevén,
 Bequaem om aen het oog sijn vollen eysch te geven,
 Het aerdig bloem-gewas vol geur en reynen glans
 Vertoonde, naer het scheen, een stage roose-krans.
 Te midden op het velt daer quam een heuvel schieten,
 En onder aen den berg een edel water vlieten,
 Een water sonder slick, en hel gelijk kristal,
 Dat met een klaren stroom omvingt het gantsche dal.
 De kant die lag besaeyt met alderhande schelpen,
 Die geen vernuft en kan tot beter luyfter helpen,

Hes

Het reyn en edel nat, dat van den heuvel vloeyt,
 Maekt dat'er schorfe blinkt, en wonder aerdig gloeit.
 Men sag geen vuylen mos ontrent de reyne kanten,
 Maer tacken van korael, en rijke diamanten,
 Het kruyt dat uyt de strant, of uyt het water schiet,
 En is geen taye seck, maer enckel suycker-riet.
 De vissen al gelijk, die in het water sweven,
 Is glans, als enckel gout, tot haer cieraet gegeven,
 Men fiet haer in den stroom al slaen haer vimmen ras,
 Men fiet haer over-al gelijk in suyver glas.
 De rotfen, in haer verw als helle regen-bogen,
 Daer hingen oesters aen, die niet als perels spogen;
 Men sag het schoon gewas tot in den hellen gront,
 Soo dat men oogelust oock in de dieptens vont.
 Te midden op het velt daer stont een boom geresen,
 Die scheen tot oogelust alleen gemaect te wesen,
 Soo lustig bloeyt het hout. Hy boog sijn gulle stam,
 Met dat de jonge bruyt aldaer gewandelt quam.
 En wasser noch een bloem, die niet en was ontloken,
 Die is met soeten reuck in haesten op-gebroken.
 Het schijnt dat al de lugt met versche bloemen goyt,
 Gelijck een jonge bruyt noch heden wert bestroyt.
 De roosen even-selvs gesprongen van de stelen,
 Die vlochten haer een krans, in plaetse van gespelen.
 Soo dat haer geestig hayr, dat in het wilde swiert,
 Oock sonder maegden hulp, is geestig op-geciert.
 Het soet en aerdig paer, vervoert in hare reden,
 Quam tot aen dese plaets allenskens aengetreden,
 En midts de jongeling de schoone velden sag,
 En dat men in den hof geen soeter vinden mag,
 Soo bleef hy daer gefet. Hy geeft haer soete namen,
 Die uyt het innig merg van sijn gewrichten quamen,
 Hy neemt haer in den arm, hy set haer in het groen,
 Hy druckt haer aen den mont den alder-eersten loen.
 Daer ging de bruyloft aen, de jonge lieden paren,
 En werden weder een, die een te voren waren;
 En stracks soo rees'er vreugt door al het naefte wout,
 Vermids het eerste paer een derden mensche bout.
 Wanneer een machtig vorst hem geeft in echte banden,
 Dan rijst'er herten-lust door al de groote landen,
 Niet een soo kleynen vleck dat niet en is verblijdt:
 Want yder pleegt vermaeck op soo gewensten tijdt:
 Geen mensch is sonder vreugt; men laet tonelen rechten,
 Men laet de rappe jeugt met broose lancen vechten,
 Menspeelt, men jukt, men singt, men eet in 't openbaer,
 Als of het gantsche rijck maer een gesin en waer.
 Dus gaet het hier te werck. Al wat'er is geschapen,
 Koomt Adam hulde doen, als Eva was beslapen.
 Het Aerdrijck maekt een tuyl van alderhande kruyt,
 En wordt een stage bloem, ter eeren van de bruyt.

Het water huppelt op, en toont een vrolick wesen,
 En komt aen alle kant met stralen op-geresen.
 De lucht, vol soeten reuck, omvangt het edel paer,
 En spreyt gelijck een kleet van roosen over haer.
 En onder dese vreugt soo komen alle dieren,
 Het edel trouw-verbondt van haren Koning vieren;
 Is eenig schepfel soet, of in de leden sterck,
 De lieven eere doen, dat is haer eerite werck.
 De soete nachtegael, en hondert kleyne cijfen,
 Die komen met gefang de Bruyloft eer bewijsen.
 Den uyl, die geenen glans of sonne lijdten mag,
 Begeeft hem in het licht en viert den blijden dag.
 De vogel (soo men houdt uyt Eden hergekomen)
 Is boven sijns gelijck met blijdschap in-genomen,
 En midts hy noyt en sit op boom of eenig kruyt,
 Soo sweeft hy even-staeg ontrent de jonge bruyt.
 De kraen en haer gevolg koomt vaerdig aengevlogen,
 En heeft als met de pen een letter uyt-getogen;
 Het inckt dat is hy selfs, sijn hand de snelle vlucht,
 En 't boeck dat hy beschrijft dat is de blaeuwe lucht.
 De Phoenix boven al met sijn vergulde veeren,
 Schoon dat hy noyt een gay sijn leven wil begeeren,
 Koomt echter in het feest; hy wil geen bed-genoot;
 Maer als hy teelen sal soo trout hy met de doot;
 Die maekt hem weder nieu, en doet hem hoger sweven,
 En doet in sijne plaets een ander' vogel leven;
 Soo dat hy noyt en paert, of eenig zaet verwerft,
 Dan als hy in den brand van soete kruyden sterft.
 De bie, hoewel in schijn de minste van de dieren,
 Koomt mede by den hoop en in de bruyloft swieren,
 Vereert de Koningin in haren nieuwen staet,
 En schenckt haer heylsaem was, en soeten honig-raet.
 Maer op dien eygen tijdt soo weten oock de vissen
 Te komen uyt de zee, en haer gety te giffen,
 Dat blaeu-geschildert heir, dat longeloose volck
 Verlaet om dese feest haer grondeloose kolck.
 De lange Nahuwal, uyt vreesse van de zanden,
 Schoon dat hy niet te dicht en nadert tot de stranden,
 Blies water uyt het diep tot boven in de locht,
 Soo dat men aen het spel sijn vreugden kennen mocht.
 Dozene gantsch verheugt en leydt geen slimme lagen,
 Om uyt een holle schelp een oester weg te dragen,
 Hy is op geen bedrog of slimme treken uyt,
 Hy buytelt in de zee ter eeren van de bruyt.
 De Dolphijn vergefelt met sijns-gelijcke benden,
 Gaet met een rassien loop sich tot den oever wenden,
 Daer rijdt hy overhandt met al het gladde vee;
 En brengt tot aen het lant de blijdschap van de zee.
 En schoon al fiet de Sarg geen geyten aen de stranden,
 Waer op hy, wordt geloof, in heete min te branden,
 Noch

Noch komt hy lijcke-wel gefwommen aen het landt,
 En maekt een krommen sprong te midden op het zant.
 Maer boven al het vee, dat in de groene dalen,
 Of op een hoogen berg genegen is te dwalen,
 Of in de bossen woont, en leeft van enckel kruyt,
 Dat koomt in aller haest sich toonen aen de bruyt.
 Het paert, een moedig dier, vermaert in schoone leden,
 De kemel wijt beroemt, vermits sijn raffe schreden,
 Den grooten oliphant, een gansch vernuftig beest,
 Die komen al gelijck getreden by het feest.
 Maer dit geweldig rot begon terstont te strijden,
 Op wiens verheven rug Me-vrouw behoort te rijden,
 Een yder van de drie vermeynt te zijn gegront,
 Dat hem na vollen eysch het voor-recht open stont.
 En t'wijl men besig is op haer verschil te letten,
 Soo koomt de crocodil sich voor de rechters setten,
 Die seyde, in grooten ernst, en met een vollen mont,
 Dat hem de schoone kans behoort te zijn gejoint.
 Hy seyde, dat het paert, en bey sijn met-gefallen,
 Alleen maer op het droog de voeten konnen stellen,
 Maer als men aen den stroom of holle beeken koomt,
 Dat yder dan verschrickt, en voor het water schroomt:
 Dat niemandt van den hoop daer in begeert te rijden,
 Als die geen killig nat en zijn gewoon te lijden;
 Maer dat hy swimmen kan, en diepe waters meet,
 En des al niet-te-min op vaste gronden treet;
 Dat Eva, Koningin van allerhande dieren,
 Die op het drooge landt en in het water swieren,
 Behoort te zijn gediend van hem, een moedig beest,
 Dat voor geen hoogen berg of holle beeken vrees.
 Terwijl dese vier aldus te samen streden,
 Soo koomt'er uit het wout een schilt-pad aengetreden,
 En alffe voor de bruyt, en by de dieren stont,
 Ontfloot het lastbaer dier sijn tandeloosen mont.
 Nadien een jonge vrouw haer niet en dient te wagen,
 Soo moet ick onse bruyt op desen rugge dragen.
 Wat dat sich hier verthoont is maer een rauwen hoop,
 Genegen tot gewoel en tot een woesten loop.
 Maer wien is niet bewuft, die mijn gestalte kennen,
 Dat ick gantsch sedig ben, en noyt gewoon te rennen?
 En dat mijn kloecken rug een vlacken setel draegt,
 Of voor een jonge bruyt; of voor een teere maegt?
 Oock dat men sonder hulp kan op mijn lijf geraken,
 En dat men sonder sorg mijn rugge mag genaken?
 En schoon dat iemandt viel, dat hem het ongeval
 Geen hinder doen en kan, of na-deel geven sal?
 Wat meer? het dier besluyt uyt veelerhande reden,
 Dat soo een waardig pant behoort tot sijne leden.
 Maer t'wijl het voor de bruyt sich schrap en vaerdig
 Soo koomt'er onversiens een egel uyt het velt, (stelt,
 Een egel vol gelaft met allerhande vrugten,
 Soo dat het tanger beest daer onder scheen te sugten.
 Het dier had (na het schœn) gewentelt in het gras,
 Ter plaetsen daer het vond het schoonste boomgewas.
 Men sag op yder pin een peer of appel stecken,
 En kerfsen tusschen bey, en al op nette reeken;
 Daer quam het aen getorst, als met een volle kraem,
 Aen yder die het siet ten hoogsten aengenaem,
 En t'wijl Me-vrouwe let wat dat'er sal geschieden,
 Soo koomt het aerdig dier aen haer de fruyten bieden,
 Het feyt in sijne tael, die Eva wel verfont,
 Hoe dat het vrugten draegt ten goede van den mont;
 Het seyde, dat het kan een dorstig herte laven
 Wanneerse met het heir sal op den velde draven,
 Of rusten in het wout, en tot een kort besluyt,
 Het stelt hem als een tros ter eeren van de Bruyt.
 Als Adam had bemerckt de gunste van de dieren,
 En hoe die zijn geneygt om sijn gemael te vieren,
 Soo toont hy met de stem, en door een soet gelaet,
 Dat al haer noest bedrijf hem wel te sinne staet.
 Al wie sich hier verthoont en koomt ons eer bewijfen,
 Die moet ick (feyt de Man) met vollen monde prijfen:
 Volherdt in uwen dienst, gelijck gy nu begint,
 Gy sult van mijne Bruyt ten hoogsten zijn bemint;

Maer twist niet onder een wie haer behoort te dragen,
 Ick wil dat ons beleydt geen dier en sal beklagen;
 Men sal hier gaen te werck, gelijck de reden eyft,
 Na dat men haestig is, of na men verre reyft.
 Een kemel is bequaem door dorr' en lange wegen,
 Een grooten oliphant om eer te mogen plegen;
 Een paert om ras te gaen, een groene crocodijl
 Om met een jonge vrouw te spelen in den Nijl;
 Een trage schilt-pads tret sal Eva dan behagen
 Als sy een teere vrugt sal in de leden dragen.
 Den egel dient met fruyt dan uyt te zijn geruft,
 Wanneer een swanger wijf tot snoepen is beluft.
 Ick sal na regten eysch de faken ondericheyden,
 En, na het dienstig is, tot onsen dienst bereyden:
 En schoon dat iemandt blijft, of dat hy mede gaet,
 Weet dat het ons behaegt en wel te sinne staet.
 Daer is de twist gestilt, een yder wel te vreden,
 Een yder is verblijdt, en dat in volle leden,
 En yder maekt hem op, en wentelt in het kruyt,
 Of doet een hupsen sprong ter eeren van de Bruyt.
 Sie wat een gulden tijdt, en wat een vrolick leven
 Is aen het echte volck, en al het vee gegeven.
 De mensch is sonder erg, de beesten sonder gal:
 't Is vrede, soete rust, en vriendtschap over-al.
 Men sag een gragen wolf te midden in de schapen,
 Men sag het teere lam ontrent een tyger slapen,
 Den bonfinck by den haen, de gansen by de vos,
 De beir ontrent het kalf, de leeuwen by den os.
 Daer quam geen raffe valck den reyger achter-halen,
 En op een teere duyf en quam geen havick dalen,
 Geen slang of schorpioen, die gif of swadder schoot;
 Soo dat het gantsche wout een vaste rust genoot.
 De vrede streckt haer uyt tot in de woeste baren,
 Soo dat oock sonder twist de snelle vissen paren.
 De snoeck en sijns gelijck en at sijn minder niet,
 Soo dat men over-al geluck en liefde fiet.
 Daer wordt niet op het landt of in de zee gevonden,
 Of 't is met soete min te samen in-gebonden,
 Te samen eens gesint. Als Godt is met den mensch,
 Dan vint men over-al een vollen herten-wensch.
 Maer boven alle ding het Een-drie-vuldig Wefen
 Heeft aen het echte volck de meeste gunst bewesen;
 Een onbegrepen ligt omving het edel paer,
 En quam met enckel heyl gesegen over haer.
 De geesten, Godes heir, aen wien het is gegeven
 Voor eeuwig by den Heer en sijnen throon te sweven,
 Die singen overluyt een vrolick bruylofts liedt,
 Waer uyt een reyn gemoedt sijn meeste lust geniet.
 Lof zy den hoogsten Godt, den Schepper aller dingen;
 Laet ons een heylig liedt tot sijner eere singen,
 Laet al wat tot gefang of digten is bequaem
 Tot aen des Hemels throon verheffen sijnen naem,
 Laet al wat adem blaest sijn groote daden prijfen,
 Laet al wat wesen heeft hem eere gaen bewijfen,
 Laet al wat heden is, of namaels wesen sal,
 Sijn onbegrepen magt gaen roemen over-al.
 Lof zy den hoogsten Godt, en heyl de nieuwe menschen;
 Die wy voor alle tijdt geluck en segen wenschen;
 Lof zy den hoogsten Godt, die aen de werelt jont
 Een wonderbaer geschenck, het edel trou-verbont,
 Een haven voor de jeugt, de keeft van alle faken,
 Bequaem om al het landt wel haest bewoont te maken.
 Lof zy den hoogsten Godt, ja lof, en eeuwig lof.
 En fie! dit bly gefang verheugt den ganschen hof,
 Verheugt het edel paer tot in haer diepste gronden,
 Vermids sy Godes heyl in al den handel vonden.
 Sie daer het blijdtste feest, dat in het aertsche dal
 Voor desen is geweest, of immer wesen sal.
 O Godt! ô hoogste goet! ô Vader aller volcken:
 Hoe groot is uwen naem! hoe boven alle wolcken!
 Hoe vreemt is uw bedrijf! hoe wonder uw beleydt!
 Hoe wijt aen alle kant op aerden uyt-gebreydt!
 Gy zijt de ware born van alle goede faken,
 Gy kont alleen den mensch in al's geluckig maken,

Gy zijt in wien de ziel met al de leden rust;
 Want t' uwer regterhandt daer is de ware lust.
 Wat is dog van den mensch dat gy sijns wilt gedencken,
 En door uw milde gunst soo wonder hoog belchenken?
 Wat is dog in der daet, wat is een menschen kint,
 Dat gy soo grooten heyl aen hem alleen verbint?
 Gy hebt sijn hoofd gekroont en heerlik willen maken,
 Soo dat hy schier in eer de geesten kooft te naken,
 De geesten hoog begaeft, en uytter-maten schoon,
 Die met een eeuwig heir omringen uwen thron.
 Gy set hem tot een vorst van uwer handen wercken,
 Om met een stil gemoedt uw wondren aen te mercken,
 Gy hebt het vee gestelt in sijn gedugte magt,
 Soo dat 'er altemaet op sijn bevelen wagt.
 Gy hebt hem toe-gestaen 't gefag van alle dieren,
 Die swemmen in de zee, of om den Hemel swieren,
 In 't korte, wat 'er blaest, of geenen adem heeft,
 En wat 'er op het landt of in het water leeft.
 Gy schenkt hem boven dat (ten eynd' hy mogte teelen)
 En niet in droeve fugt sijn jeugt alleen verqueelen)

S O P H R O N I S C U S.

Gedenckwaardigh is dit houwelick, waerde Philogame, en ick achte het te zijn een grondt steen aller houwelicken: en nadien gy voornemens zijt voor eerst te letten op de eygenschap van een goet houwelick, soo en weet ick geenen beteren raedt te geven, als ten dien eynde u selven voor oogten te stellen even dit houwelick van de eerste voor-ouders. De leerlingen in de scholen wert gemeenlijk een voorschrift gegeven om te leeren schryven de schutter een wit om na te schieten, den ambachts-man een patroon om na te wercken, en dese alle van den besten slag, om tot goede aenleydinge te dienen, elck in sijn gelegentheit. En my dunckt dat voor u en uws gelijcke geen beter voorschrift, wit, patroon, ja spiegel en kan werden voorgestelt als 't houwelick nu alreede aengeroot.

PHIL. Ick bidde u hier in wat omstandelijcker te gaen, waerde Sophronisce, op dat ick recht begrijpen magh 't gene gy in 't gemeen nu hebt beginnen te seggen.

SOPH. Ick wil gaerne mijn aenmerkingen daer toe beleyden, dat deselve aen u by alle gelegentheit dienstigh mochten wesen. En voor eerst so meyn ick dat de Schryver wel heeft gedaen, dat hy de eerste plaetse van dit werck heeft vergunt aen het houwelick van de eerste voor-ouders Adam en Eva, niet alleenlik vermids het selve het eerste houwelick is, en midsdien de oudste brieven voor alle houwelicken heeft, maer insonderheit vermids Godt selfs, een oorspronck alles goets, als met eyger hant dese t'samenvoeginge heeft uyt-gewrocht; oock mede om andere redenen, die naerder uyt de sake selfs zijn af te nemen.

PHIL. Wel aen, tot de sake soo 't u belieft.

SOPH. Een wijs Prince heeft eens gefeyt, dat schoon de wysheit van alle wijzen in een forneys by den anderen gesmolten en onder een gemengelt ware, dat echter de selve niet genoegsaem en soude wesen, om een volkomen goet houwelick behoerlijk uyt te wercken.

PHIL. Wel, wat is dat gefeyt, Sophronisce? Heeft een goet houwelick soo veel in, soo zijn 'er weynigh te vinden.

SOPH. Het bescheyt van dese reden bekenne ick noyt recht begrepen te hebben voor en al eer ik het ooge begon te slaen op dit eygen houwelick van de voorz. eerste voor-ouders; en ik bekenne dat ik noyt een volkomen goet houwelick en hebbe konnen uyt-vinden, als even dit tegenwoordige; en derf seggen, dat het selve is geweest soo volkomen goet. dat niet alleenlik alle de wijsheit van alle Wijzen tegenwoordelick op aerden levende, maer dat al het vernuft van alle de Wijzen die geweest zijn van den aen-beginne af, en wesen sullen ten uyt-eynde der werelt toe, geensins foodanigen werck machtigh en zijn uyt te brengen.

PHIL. Wel, dat al soo waerachtigh zijnde, soo sal ons dit eerste houwelick konnen dienen (als ghy alreede gefeyt hebt) voor een volmaectt voor-schrift, ja tot een toetsteen, om alle andere houwelicken daer aen te proeven, en dienvolgende soo komt het selve op mijne tegenwoordige gelegentheit feer wel te passe, om daer mede mijn voordeel te doen. Maer gae vorder, en open my de oogten, dat ick naerder en klaerder hier in sien mach.

1. **SOPH.** Wel laet ons het voorz. houwelick wat naeder ontleden, en alsoo bemercken hoe het selve eygentlijk in sijn gestalte is geweest. *Godt schiep den mensche (seyt Moses) hem tot een beelt, tot een beelt Gods schiep hy hem, en by schiepje een man en een wijf.* Merck op de woorden, uyt de welke voor eerst is af te nemen, dat Adam en Eva beyde zijn geweest uytnemende schepsels, hebbende in ligchaem en ziele al wat in man en vrouwe wert vereyscht; als beyde, ten tijde van het aengaen van haer houwelick, zijnde jongh, gesont, houbaer, schoon, vruchtbaer, edel, rijk, verstandigh, en, dat het beste van allen is, goet, hebbende beyde haer genegentheden noch in haer geheel, sonder door eenige

Een. foet, een aerdigh beelt, een wel-gemackte vrouw,
 Aen hem, door uwe gunst, versegelt in de trouw.
 O goet en foet verbondt, tot onsen troost gevonden,
 Eer Godt was van den mensch geweken door de sonden,
 Eer dat 'er iemand wist van druck en ongeval!
 Uw gront die is geleydt in Edens luttig dal,
 In Edens schoon Priëel. Gy doet de togten rusten,
 Gy breydelt aen het vleys sijn ongetoomde lusten;
 Gy spot als met de doodt, en geeft ons wettig saet,
 Daer op dit wonder Al op vaste gronden staet.
 Gy doet met uw behulp het soete soeter schijnen,
 Gy doet in onsen geest het bitter haest verdwijnen,
 En, dat vry hooger gaet, gy beeldt ons kragtigh uyt
 Des Heeren reyn verbondt met sijn beminde Bruyt.
 O Godt! ô hoogste goet! ô Vader aller volcken!
 Hoe groot is uwen naem! hoe boven alle wolcken!
 Hoe vreemt is uw bedrijf! hoe wonder uw beleyt!
 Uw lof zy hoog geroemt tot in der eeuwigheyt.

orige liefde aen-geritst, veel min vervoert ofte wech-geruckt geweest te zijn, en midsdien met suyvere en onbesmette sinnen sich onderlinge lievende, en gelieft werdende, in aert malkanderen op het naeuite gelijkende. als uyt eene en de selve stoffe bestaende, en daer en boven regel recht, en sonder om-wegen, door Godt selfs (de sprinkader van alle vermaeckelijckheyt) in echte t'samen gevoeght in den Lust hove Eden, en dat voor den val. Nu bidde ick u of 'er noch wel een foodanigh paer volcks by iemand is aen te wijzen; voor my, ick meyne dat neen. Want nadien het houwelick (als voren gefeyt was) is een westige t'samenvoeginge van man en wijf, mede-brenyende een onverscheyden gemeenschap van een gezelligh leven, soo en kan aen de volmaektheyt van het voorz. houwelick geenzins getwijfelt worden. Want het zy dat men wil in zien de personen, die t'samen gevoeght zijn, ofte den genen diese gevoeght heeft, ofte de maniere op de welke de voorz. t'zamenvoeginge is geschiet, ofte de plaetse daer de selve is in 't werk gefelt, ofte den tijt, op den welken sulks is gebeurt, met alle de vordere omstandigheden daer toe dienende, soo en lijdt het geen tegenspreken, of het voorz. houwelick is in sijn gansche leden geheelick volmaect, en daer over ben ick genootfaect op dese gelegentheit uyt te roepen: *Heere der Heeren, onbegrijpelijke Godt, onse gedachten en zijn niet als uwe gedachten, en onse wegen en zijn niet als uwe wegen; maer soo veel den Hemel hooger is als de aerde, soo zijn oock uwe wegen hooger als onse wegen, en uwe gedachten hooger als onse gedachten.* Esai. 55. 8.

PHIL. De lof, die gy dese eerste echte luyden, en by gevolge haer houwelick toeschrijft, is uytnemende groot, waerde Sophronisce; maer om hier in valt te gaen, soo wilde ick wel van u wat gronden hooren, waer op gy alle de stucken van dit groot gebouw valt meyn te setten. Gy stelt, als op een ry, negen uytnemende eygenscapen in de eerste luyden, op de welke ick wel wat bescheyts uyt Godes woort soude willen hooren, (soo het u niet moeyelik en viel) om te zien waer uyt gy alle dese saken voortbrengt. Want om dit houwelick als een spiegel en voorschrift van alle houwelicken voor te stellen, soo dient men voor al vast te gaen, en ten dient vry op geen waen aen te komen.

SOPH. Dit en is niet buyten reden van u aengeroot, goede Philogame, en ick wil u des nader vernoenen geven, eer wy voortvaren. Ick hebbe gefeyt, dat beyde de voorz. eerst-gehouden zijn geweest jong gesont, houbaer, schoon, vruchtbaer, edel, rijk, &c. en 't selve (boven verscheyde redenen, hier te langh om te verhalen) beweere ik daer uyt, dat de Heere onse Godt, ten tijde van hare t'samenvoeginge, tot de selve heeft gesproken: *Zijt vruchtbaer, vermeert u, en vervult de aerde.* Nu seg ick, dat die sich hadden te vermeerderen en de aerde te vervullen, moesten noot-sakelijk eerit jongh, en dan oock vruchtbaer, gesont en houbaer wesen, ofte moesten foodanige dadelijck werden, uyt kracht van het Goddelijk woordt tot hen gesproken. Ook soo is de gesontheit en kloecke gestalte van Adam daer uyt af te nemen, dat zijn leven tot negen hondert en dertigh jaren is uyt-gestreckt (*Genes. 5. 5.*) Wat de schoonheit belangt, wie sal willen loochenen de schoonheit van de eerste maekfels, die de alderschoonste met eygerhant heeft uytgewrocht? en hoe konnen dese on-cdel genoemt worden, die Godt tot een Vader hebben gehad, en na des selfs beelt geschapen zijn? en hoe en sullen die niet rijk gefeyt worden, die den ganichon aerdtbodem, voor onroerent goet, in eygendom besaten? die al wat 'er in leefde tot haer knechten, en al wat 'er in wies tot haer renten en jaerlijksche inkomsten van Gode gegeven was? Hoe en sal niet verstandigh geheeten worden, die alle dicren een eygen naem, na haer innerlijke eygenscapen, wist te geven? (*Genes. 11. 20.*) En wat de goetheyt belangt, die en kan van gelijcke niet geloochent worden, dewijle teritont na des selfs scheppinge gefeyt wort, *dat Godt aensaght wat hy geschapen hadde, en dat alles feer goet was.* *Genes. 1. 31.*

PHIL.

PHIL. Ick sie kortelijk de bevestiging van 't gene gy op de gelegentheit van 't eerste houwelick hebt voor-gestelt, en woude van eenige saken wel wat nader met u handelen. Maer deselve niet eygentlijk wesende het wit ons tegenwoordelik tot een oogmerk voorgestelt, soo wil ick'er van scheidt, en tot ons voor-nemen beginnen den gront te leggen. Ik vrage dan (met uw verlof) voor eerst drie verscheide vragen, alle menschen rakende. Eerstelijck, of het dienstigh is te trouwen?

Ten tweeden, of het beter is getrouwt, ofte ongetrouwt te wesen?

Ten derden, of ook de kerckelijke personen behooren te trouwen?

2. SOPH. Aengaende dese drie vragen (sonder lange om-wegen) soo segge ik, dat 't beter is te trouwen als ongetrouwt te wesen, en dat onverscheydelik voor alle soorten van menschen, en daer mede alleen meyne ik alle de drie vragen beantwoort te wesen.

PHIL. Maer tot de redenen.

SOPH. Voor redenen segh ik, ten eersten, dat het houwelick van Godt is ingestelt voor den val, (*Genes. 1. 28. 1. Corinsh. v. 11. 2. Heb. vi. 11. 4.*) en ten tijden als de voor-ouders noch waren in den staat van onnosselheit; *tem is niet goet* (seyt de Heere) *dat de mensch alleene zy.* *Gen. 3. Wasl en vermeenigvuldigt;* daer de staet om ongetrouwt te blijven, in tegendeel by Gode nergens de menschen is bevolen. Ten tweeden, dat de staet des houwelijks van Gode, van Gods Sone, van de Apostelen, sonder onderscheit en in 't gemeen goed word verklaart, (*Genes. 11. 18. Job. 11. 2. 1 Cor. ix. 5.*) de staet van ongetrouwt te leven niet alfoo.

Ten derden, dat het houwelick in wesen houdt alle staten van de werelt, en alle soorten van menschen, (*1 Corinsh. vi. 9*) daer niet getrouwt te zijn recht het tegendeel is doende.

Ten vierden, dat het houwelick is een behulpmiddel tegens alle onbehoorlijke lusten (*1 Corinsh. vi. 2.*) daer niet getrouwt te zijn in tegendeel is een aenrissinge tot alle de selve.

Ten vyfden, dat het trouwen alle menschen by Godt wert toegestaen, ja geboden (*Genes. 11. 18.*) uytgefondert alleen den genen die de gave van outhoudinge hebben, daer het tegendeel, te weten niet te trouwen, nergens en wert geboden.

Ten sefden, dat de mensche uyt'er aert zijn genegen tot geselligheit, in voegen dat niet getrouwt te zijn is strijdigh even tegens de nature selfs, en dat op vaste redenen, alfoo 't houwelick is als een queeckerye van Gods Kercke, en van den borgerlicken Staet, en mitsdien een rechte grontsteen van de gemeenschap der menschen.

Ten lesten, dat in Godes woort den houwelicken staet te verbieden klaerlijck wort gefeyt te wesen een leere der Duyvelen, *1 Tim. iv. vers. 1, 2, 3.*

4. Wat de kerckelijke personen aengaet, die zijn onder de voorz. redenen, als gemeen zijnde, buyten twijffel al mede begrepen; en de exempelen van de Patriarchen, Propheten, Priesters, en Apostelen beveltigen het selve, alfoo veel van de selve gehouwt zijn geweest. En boven allen desen soo dunckt my ter eeren en meerder luyfter van den houwelicken-staet sonderlinge te doen, dat Godt almachtigh, de eerste persoon in de Godheyt, voor den alder-aengenaemsten en hem bevalligsten naem (waer mede hy van de menschen kinderen wil begroet en aengeboden werden) hem selven de benaminge van *Vader* heeft gegeven. *Als gy bidden wilt*, seyt de Heere Christus, *zoo segt dan: Onse Vader, &c.* Welken naem *Vader* niemant onder ons voeren en kan, als door middel van 't houwelick: want kinderen buyten echt geboren, worden verstaen sonder vader te wesen, na onse rechten. Noch vorder, dat de tweede persoon in het selve Goddelijck wesen, even de Sone Godts den houwelicken staet in soodanige achttinghe heeft gehad, dat hy den selven met sijn eerste wonder-werk heeft verwaerdicht te vereeren, als de bruyloft in Cana Galilee met wijn, uyt water gemaect, op een bysondere wijze hebbende verluyst. Dat eyndelijck de derde persoon in de Godheyt, te weten, de Heylige Geest (met eerbiedinge zy het gesproocken) den persoon als *Vader* heeft aengenomen in het bevruchten van de maget Maria; *de Heylige Geest sal over u komen*, seyt de Engel tot deselve.

PHIL. Ick bekenne dat dese uwe redenen reuck en smaeck hebben, en van gewichte zijn; maer dient onvermindert, soo worden hier al veel redenen en Schriftuur-plaatfen tegen ingebracht, daar op, Sophronisce, wilde ick wel wat nader berichts hebben.

SOPH. Alle deselve, en yder van dien, zijn wel uyt den wege te leggen, lieve Philogame, soo wanneer men die maer recht inliet.

PHIL. Wel aen, wat is 't dat gy te seggen hebt tegens de plaatse *Pauli*, *1 Corint. vi. 1. Een vrouwe niet te raken is goet*, seyt de Apostel. Is 't goet een vrouwe niet te raken, waerde man, soo is dan het raken nootzakelijck quaet. Want tegen goet en is geen tegenstellinge als quaet, gelijk sulks kennelik is.

SOPH. Wel aen, hoor mijn tegen-bericht, waerde Philogame. Ick segge eerstelijck den sin van den Apostel in die plaatse te wesen, dat 't goet is een vrouwe niet te raken, vermids verscheide moeyelijkheden die gehouwe personen onderhevigh zyn. Ten tweeden, dat 't goet is een vrouwe niet te raken voor ymant die de gaven van outhoudinge heeft. Ten derden, dat 't goet is haar niet te raken ten tyde van oorloge en vervolginge. Maer evenwel is het trouwen tot allen tijden eerlijck en goet. Soo dat d'Apostel daer van het trouwen niet uyt en sluyt het goet van eer-

baarheit ofte wettigheit, maar alleen van nuttigheit en gemak in beswaarlijcke tijden. Sie, op dien, of diergelijcken voet zijn te wederleggen d'andere plaatfen, die tegen het houwelick werden ingebracht, en voor den maagdelicken staat, by den selven Apostel worden aengeroert, die ick, om kortheits wille, hier sal voorbygaan, dewijle deselve, uyt het gene by my alreede gefeyt is, wel licht zijn te wederleggen.

PHIL. Wel aen dan, tot wat anders. Ick vrage vorder, wat ik en een yder in 't houwelick van Adam hebben na te volgen. Sal'er oock ymant, op des selfs exempel, al slapende een vrouwe vermogen te verwachten, en het stuck daar mede door laten staan?

5. SOPH. Ick antwoorde: dat neen, en dat Adam hier over niet anders en dede, dat en moet niemant vreemt dencken, dewijle als toen, noch geen vrou-mensch in wesen zijnde, hy, om die te bekomen, niet doen en konde; oock dat hy toen ter tijdt, in den Lust-hof wesende, hem alles uyt enkel segen en sonder arbeyt toe-quam; sulcks dat hy hier in by ons niet en is na te volgen, maar wel in een ander deel, dat hy sijn bedgenoot van Gode ontfangen hebbende, deselve noemde en hielt voor vleesch van sijnen vleesche, en been van sijnen beene, dat is, voor sijn eygen selfs, en sijn tweede ziel.

PHIL. Ik sie dat die aanmerkinge in de woorden van dien text legt, en wil oock deselve voor goet aan-nemen, maer dewijle gy seght dat Adam sijn partuur uyt Godes hand ontfing (gelijck de waerheit is) soo vraag ik, by die gelegentheit, of het een goet middel is om tot een bequaam houwelick te geraken, dat iemant voorneemt Godt te bidden, ten eynde hem op sijnen wegh een goet partuur te gemoet mochte worden gefonden, met opset, om de gene die hem eerst sal tegenkomen tot sijn wettigh deel te verkiesen, in allen schijn als of deselve hem van Gode regelrecht ware toegeschikt, en in de hand gegeven.

SOPH. Ick segge, na mijn gevoelen, dat sulcks geheel vol gevaars, en gansch sorgelijck is. Want of al schoon Godt met ernst te bidden om een goet partuur geheel dienstigh, ja noodigh is, soo en is daarom niet gefeyt dat het gebed strecken moet, om, door een bysondere en ongewoonelijcke maniere van doen, een partuur te bekomen, en dan als een wonderteyken van den Hemel hier over te verwachten: maer veel eer is 't goet door behoorlijcke en wettige middelen daar toe te trachten, als te weten, goede acht te doen nemen op de verkielinghe van de persoon, en hare gansche gelegentheit. En sekerlijck de gene die in haar houwelicksche betrachtinge oyt anders hebben gedaan, hebben haer ten besten daer by niet bevonden.

PHIL. Gy maakt my hier indachtig het gene dat *Petrus Kesselerus*, een geleert man van Basel, voor desen hier op is wedervaren. De selve hebbende soo gedaen (als gy nu seght) is gansch qualijck daer mede gevaren. Want gebeden hebbende dat Godt hem ten goede een vrouwe wilde beschicken, en hem voor laten komen in het eerste vrou-mensch dat hem soude ontmoeten, met op set en belofte deselve te sullen aen-nemen voor sijn echte deel, wie die oock mochte wesen, en daer op uytgegaen zijnde na St. Pieters Kercke te Basel, is hem op het kerckhof ontmoet een seker vrou-mensch, hem om een aelmoesse biddende, en hy sich verbonden achtende, uyt sijn gedane belofte, haer tot een wyf te moeten nemen, soo sy des willigh mochte wesen, heeft ten selven tijde bestaen haer daer toe te versoecken, en dadelijck sijn verfoek verkreghen hebbende, is met deselve in de trouwe bevestigd. Maer 't is qualijck te seggen, hoe ongalick hy van 't vrou-mensch naderhand is bejegt geweest, vermids hy al den tijd zijns houwelicks, gelijck van hem getuygt wort, jammerlijck van deselve is geplaeft, en over den heeckel gehaelt geweest.

PHIL. Dit plag veeltijds soo te geschieden, gelijck Salomon wel heeft bemerkt, dat niet tot iet komende, door moedigheit en norsheyt, alle mans verdriet wort.

Maer, of hier iemant seyde: dat *Kesselerus* immers van Godt verhoort is geweest in dit sijn gebed, en dat de oefeninge van dit moeyelijck en onvriendelijck wyf hem dienstigh en zaligh is geweest, of om sijn gedult te oefenen, ofte om andere redenen Godt bekent, gelijck het klaer is dat Godt de zijne altijd verhoort, indien niet naer haren wille, immers haer ten besten. Want den godzaligen doch alle dingen ten goeden eynde moeten gedyen. *Rom. vi. 27.*

PHIL. Wel, dat wil ik in sijn waarde laten staan, en het is voorwaer een goede bedenkinge. Doch (beliefde het Godt) ik wenschte dat mijn gebed op een andere wijze verhoort mochte worden. Maer, onse *Kesselerus* nu daer latende, antwoordt my op mijn voorgestelde vrage, soo het u belieft.

SOPH. Ick meyne dat men by het gebed op dese gelegentheit de gewoonelicke en behoorlicke middelen behoort te voegen, en geen wonder-wercken sich en dient in te beelden, ofte van Gode in dien deele te verwachten.

PHIL. Maer seg my, Sophronisce, wort'er niet in Gods woort klaerlijck gefeyt, dat die geloof alle dingen mogelijk zijn? wel, als dan iemant vastelijck geloof, na sijn gedaen gebed, dat hem Godt een goet partuur sal toe-senden, sal hem dat niet geworden, dewijle het geloove oock bergen te mogen verkeren word toe-geschreven (*Marc. ix. 23.*)? Hier wat berichts op, waerde man, of anders soo mochte ick lichtelijck tegen uw gevoelen een besluyt maken.

SOPH. Niet te haest, jongelingh, ick wil u wat lichts hier toe-

brenghen, en tot dien eynde ſoo dient hier gelet, dat de menſche niet meer en kan gelooven als hy belofte heeft van Godt (*Galat. 111. 14.*) ofte als het woort Gods heeft. (*Rom. xiv. 32.*) Daerom als iemand ſich ſekerlyk inbeeldt, dat, hy ſeggende tot een berg: *Wert opgegeven en werpt u in de Zee*, (*Marc. xi. 23.*) ſulcks geſchieden ſal, ſoo en ſal evenwel daer niet van geworden. Want hy en heeft daer toe geen beloften, geen woord Gods, maer alleen een bloote inbeeldinge, dat hy ſulks ſal kunnen doen. Veel zijn'er gevonden geweest die op deſe ſpreucke ſich hebben onderwonden groote dingen ter hand te nemen, denckende ſy hadden het geloove om het te doen, en het ſoude ſoo geſchieden als ſy meynden; maer hebben echter ter werelt niet uytgerecht, als dat ſy henſelven en haer doen ten ſpote hebben gemaakt voor alle de werelt.

PHIL. Is't dan beter Godt wel ernſtelijk te bidden om een goet partuur, doch op dat gebed geen wonderwerck te verwachten; maer, dien onvermindert, behoerlycke, wettige en gewoonlycke middelen in 't werck te ſtellen?

SOPH. Dat is mijn gevoelen, Philogame. Want Gods ſegen en ſluyt niet uyt de behoerlycke middelen, maer wil in 't gemeen oock der menſchen hant hebben, (*Azor. xvii. 31.*) Schijn van Godsdiens en moet hier niet te verre getogen werden tot uytſluitinge van de middelen. 6. My is van een geloofwaerdig en geleert man verhaelt, dat *D. Urſinus*, predikende tot den volcke, ſag een vrou-menſch met ſeer grooten aendacht, (ſoo hy meynde) op hem gedueriglyck het ooge hebben, en als aen ſijnen mont hangen, daer uyt de goede man beſloot een grooten yver tot de godſaligheyt in de ſelve te mogen weſen, immers zijn reden en predicatie haar wel te bevallen, en kreegh daer over ſo grooten behagen in deſelve, dat hy, ſonder vorder onderſoek, het vrou-menſch ten houwelijck vereyſchte, en oock bequam; doch was'er mede ganſch jammerlyck aen vaſt, even als *Keffelerus*, gelijk die hem gekent hebben met veel omſtandigheden weten te verhalen; gelijk oock duydelijk is af te nemen uyt ſekeren brief van *D. Urſinus*, in den jare 1575. geſchreven aen *D. Martinus Lydius*, die my deſe voorlede dagen is ter hant gedaen door *Jacobus Lydius*, een geleert en uytmunten jongman onſer eeuwe, wiens grootvader was de vorſz. *Martinus Leydius*, daer uyt de onluſt van *D. Urſinus* tot het houwelick, met alle den gevolge van dien, als met handen is te taſten. Voorbeſluyt, ſoete jongeling, houwelicken dueren lange, en dienen ſoo ter loops, en op een ſchielijken inval (ſchoon die al een dekfel van godſaligheyt ſchijnt te hebben) niet aengegaen. Gout ſonder toetſteen, en man of vrouwe ſonder behoerlyck onderſoek in echte aen te nemen, is noyt wijsheyt geweest.

PHIL. Ick hebbe nu redenen en exempelen genoeg hier op verſtaan, geleerde Sophroniſce, dat ick beyde danckelick wil aannemen. Maer dewijle gy het houwelick van Adam ſoo hoogelik hier voren hebt verheven, en als een baken om na te zeylen voorgelſtelt, ſeg my, wat gy vorder tot na-volginge hier uyt meynt getogen te mogen werden.

SOPH. Wel, Philogame, als is't ſoo, dat wy alreede al wat veel op deſe geſchiedeniſſen hebben aangemerckt, ſo wil ick noch al wat hier uyt trecken. Ick bemercke dat, aler Adam door Godt de vrouwe ter hant is gedaen, hy alle den aerbodem, en de gedierten daer op levende, alreede in eygendom hadde ontfangen, en tot een teecken van dien, aen alle de ſelve eygen namen, op haren innerlijken aert paſſende, hadde gegeven; en dus zijnde in 't volkomen bezit geſtelt, heeft doenmael eerſt zijn Eva bekomen. Hier uyt meyne ick afgenomen te kunnen worden, dat voor 't aangaen van 't houwelick, onder andere mede behoort gelet te worden op dingen die tot de huys-houdinge van noode zijn. De Griekſche Poët *Heſiodus* oordeelt tot dien eynde, dat ymant, die ſich ten houwelick wil begeven, behoort al-vorens verſien te zijn van een huys, en een ploeg-os, dat is, van noodige middelen daer de keucken af rookt, op dat daar mede vrou en kinderen, met haer vorder geſin, onderhouden mach worden, en (mijns oordeels) doenſe niet wijsſelick, die ſich tot een vrouwe begeven, eer ſe bequame middelen tot onderhoud van deſelve aen de hant hebben.

PHIL. Hoe! ſoud gy dat ſoo verre verſtaen te trecken?

SOPH. En waarom niet ſoo, Philogame? Na mijn gevoelen en dient deſe leſſe geenſins vergeten. 't Is een quaat begin van een goet houwelick, dat een onervaren jongeling, die in de werelt ſiet als in een hollen pot, een ſoete jonge deerne uyt haer ouders huys ſal komen locken, ſonder te weten waar mede aan haar indien nieuwe ſtaen redelick vernoegen, en goet onthael ſal kunnen geven. Gewiſſelijck, de foute van ſulks moet noodelick in die teere gemoederen een grooten in-druk geven, en kan voor al geen bequaem en goet houwelick maken.

PHIL. Hoe, Sophroniſce, ſoud gy verſtaen dat niemant behoort te trouwen, of hy moeft al voren gelt en goets genoeg hebben om een huysgeſin te kunnen onderhouden? Dat ſoude aan veel menſchen al wat ſeldtaam in de ooren klincken.

SOPH. Neen, jongeling, dat en is de meyninge niet, maer ick ſpreke van bequame middelen te hebben tot de huyshoudinge, dat is ofte in weſentlijk goet, dat men beſit en gebruycken magh, of dat men het ſelve hebbe in vernuſt, konſte, handel, ſtaet, ambacht, of diergelijcke, ſulcks datmen daer van gevoelen en genut hebben kan.

PHIL. 8. Maer nadien den menſche van Godt is opgeleyt, dat hy in het ſweet zijns aenſichts ſijn broot moet eten, is dat

te verſtaen, dat een yder met ſijn handen moet wercken en lichamelick arbeyt doen tot ſijn onderhoudt?

SOPH. Ick weet dat de woorden, na den val tot Adam geſproken, by ſommige in dien ſin worden geduyt, maer ſonder gront, mijns oordeels. Want Godt invoegen als voren tot Adam ſprekende, en dede ſulcks niet als hem een wet gevende, en om Adam daer toe te verbinden, maer als een rechter, om de ſonden te ſtraffen; anders indien hier uyt een regel gemaakt ſouden moeten worden, als ſommige ſchijnen te willen doen, ſo ſoude oock uyt den voorſz. text komen te volgen, dat alle menſchen den lantbou ſouden moeten ter hant nemen, ſonder andere ambachten te mogen doen. De voorſz. woorden zijn dan te verſtaen, dat, om der ſonden wille, de menſche voortaan een ſwaer en bekommerlyck leven ſal moeten leyden.

9. PHIL. Maer ſeg my doch, wat beter is tot de ſoetigheyt van 't houwelick, dat iemand door ſijn gelt en goet, dat hy ten houwelicke inbrengt, of krijgt, vrouwe en geſin onderhoudt; ofte dat hy ſulcks door kunſte, verſtant, ofte andere hanteringe te wege brengt?

SOPH. Om op uwe vrage te antwoorden, ſoo die wert voorgelſtelt, ſoo meyne ick, dat 'et ſoeter is en vermakelijker voor de gehoude, uyt eygen gewin ſich te generen, als met goet; door ouders of andere ten houwelicke gegeven:

*Mans gewin
Brengt vrientschap in;*

Seyt het ſpreek-wort, en 't is niet te ſeggen hoe wel het komt dat een man door ſijn vernuſt ofte kunſte eenigh gewin doet, en dan het ſelve heugelicken, en met danckſegginge tot Godt, komt leggen in den ſchoot van ſijn beminde, om by haer, ten goede van de gemeene ſake, gebruykt te werden. Dit meyne ick al vry een anderen aert te hebben, dan of men iet van renten, pachten of andere goet, van de ouders her-gekomen, geraekt te ontfangen. 't Is mede blijkelyk, dat een vrouwe werdende wel en loffelik onderhoud door het verſtant, kunſt, ofte arbeyt van haren man, haar aen den ſelven nader ſal verbonden houden, als de gene die van het in-komen haerder gemeene goederen is levende. Leert niet de ervarentheyt, dat het fruyt van een boom, die men ſelfs heeft geplant ofte geënt, dat het wildt, dat men ſelfs heeft gejaegt, dat een viſch, die men ſelfs heeft gevangen, of iet dat men ſelfs heeft beſuert, ongelijk beter ſmaekt, als daer men gemakkelik aenkomt? Ik meyne ja, en daerom ſoude ick van ander gevoelen weſen, als de Poët *Martialis* in deſen deele ſchijnt te weſen, dewijle hy onder de dingen die een gelukkig leven maken (ſo hy meint) ſtelt het goet dat ge-erft, en niet dat met eygen vlijt verkregen is. Ten zy ſake dat de Poët meynde te ſpreken van wintle die gedaen word met ſweet, ofte beſwaerlycken arbeyt; en noch ſoude het al te twijffelen zijn, of hy het al wel voor heeft. Het gedenkt my dat als ick eerſt gehouwt was, en met mijn beroep iet gewonnen hadde; hoe vermakelik het viel ſulks mijn ſoete huys-duyve in den ſchoot te ſtorten, en tot haren beleyde te laten, en hoe dankelik en ſmakelik ſy het ſelve aen-nam. Ik liet my oock voorſtaen veel meerder heer en meeſter te weſen van foodanig mijn eygen gewin, als van ouders erfgoet, en dorſt dienvolgende beter daer mede doen na mijn welgevallen. Ick meyne noch daer-en-boven, ten aenſien van de gene die flechts groote middelen te ſamen brengen, dat het beter is, dat een man iet ter hant neme, daer hy ſijn verſtant, ofte lighaem mē oeffene, en dat niet alleen om de voorſz. ſoetigheyt te genieten, en ſijn partuur des te meer aen hem te verbinden, maer boven al om hem eerlik beſig te houden, naer het exempel Adams, aen de welke ſchoon Godt de Heere een vol vergenoegen wilde geven in den luſt-hove, eſter aen den ſelven gebood den hof te bouwen, en de aerde ſich onderdanig te maken, (*Gen. 1. 28.*) gevende alſo te kennen, dat de vermakelijckheit van den menſche niet in een luye vadſigheyt, maer in een ſoete beſigheyt is beſtaende; te meer om daer mede t'ontgaen den ſchadelicken roeft van het verſtant, den welken de ledigheyt plagh te veroorſaken, weſende kennelik, dat een molen nodelik of koren, of ſteen malen moet, als het ſpreek-woort ſeyt. Ick voege hier by dat ſulks, als gefeyt is, veel gemak kan geven in de huyshoudinge; en hier toe kan ſeer wel gebruykt worden het ſpreekwoort onder ons in ſwange gaende, te weten, dat onder het ſeylen goet roeyen is, dat is, ſoo wanneer men ſoo eenige goede middelen aen de hant heeft, dat even dan ſoo wat gewins daer toe gebracht ganſch heugelick is, en aen het ſchip van de huys-houdinge (om ſoo te ſpreken.) des te beter vaert geeft.

PHIL. Gy meynt (na dat ik merk) dat een man, die ſijn huysgeſin met ſijn verſtant ofte arbeyt voor-ſtaet, vry wat meer verbindeſſen, en midsdien oock geſag over de vrouwe heeft, als een die maer uyt de gemeene middelen leeft. Maer nu weet ick dat in ons Holland vrouwen zijn, dit door haer vernuſt en neerſtigheyt meer toebrengen tot de gemeene huyshoudinge als de man ſelfs, ja dat veel mans op der vrouwen vlijt en winſte het geheel laten aenkomen. Wat dunkt u, komt in ſodanigen huyshoudinge de vrouwe het geſag, om redenen voren verhaelt, niet toe?

SOPH. Seeckerlik (om ront te ſeggen) ick meyne die ſlag van mans veel behooren toe te geven aen ſodanige vrouwen: maer dat deſelve in macht en geſag haer ſouden ſeyten boven de man, oordeele ick onbetamelik te weſen. d'Ordre, by Godt geſtelt, mach ter ſake van het tijdelick gewin niet gebroken worden. En het ware beter regel in de huyshoudinge, dat de man beyde, en den meeſten luſt, en het meeſte geſag bleef houden. Want van den beginne is't alſoo geweest.

PHIL.

PHIL. Ik soude hier op wel wat langer willen staen, maer my komst noch wat te binnen, by dese gelegentheit, daer op ik noch niet vragen moet. 10. Ick bemercke op het houwelick van Adam en Eva, dat Godt de Heere aen deselve beyde is geweest als Vader, als Moeder, als Voogt, en dienvolgende een besorger van het werck, datse nutter hant stonden te nemen; dat'er evenwel geen houwelicke voorwaerden tusschen dese twee is gemaekt, maer dat al de bespreken van dit houwelick hebben bestaen in de woorden: *Wast en vermeenigvuldigh*. Wat dunckt u, waerde Sophronisce, ware het niet goet dat het als noch met de houwelicken even alsoo toeging, als Godt in desen deele in 't Paradijs heeft gedaen, en dat men alle de bekommerlicke bedingen, die men hedensdaegs in de houwelicke voorwaerden is gewent te brengen, te rugge stelde, en de saken liet in pointen van de voorwaerde van 't eerste houwelick?

SOPH. Dat Adam en Eva geen voorwaerden ten aengaen van haer houwelick hebben gemaekt, Philogame, en is niet vreemt. Want de sonde noch niet in de werelt zijnde, en waren'er geen treken of streken, daer by voorwaerden diende voor-sien. Gemeenschap van goederen. sonder meer, is van outs een algemeene voorwaerde geweest by de Grieken, Romeynen, en Hoog-duytschen, (*Isehomachus apud Xenoph. in Oecon. Dionysj. Halicar. l. 2. Rom. antiq. Cicer. 2. Offic. Mart. & alii. Arniseus de jur. connub. c. 7. f. 6. n. 10.*) en ook by de oude Hollanders, van gelijcken by de Françoisen, Spanjaerts en Engelschen, so als de schrijvers daer van getuygen. 12. My en gedenkt ook niet in al het oudt ofte nieuw Testamen van eenige houwelicke voorwaerden gelesen te hebben, alleenlick sie ick dat in 't Apocryphe boeck van Tobias staet: *En sy namen een brief, en schreven de bouwelick-schictinge. Tob. VII. 16.* Ook sie ick dat onse voor-ouders hebben gebruykt eenen eenvoudigen en effenen ronden draet van gout tot een trou-ring, die wel te regt de goude eenvoudighheit mag genoemt werden. Ik woude dat de trouwe even soodanig mogte wesen als haer teecken is, te weten ront, effen, eenvoudig, en sonder bespreck en voorwaerde, na het oudt lantregt, dat is, met gemeenschap van goederen sonder meer.

PHIL. Tot besluyt van dese onse t'samen-sprake over het houwelick van d'eerste voor-ouders, so blijft my noch over een bedenckinge, die my in 't lesen van het selve is ingevallen. 13. Ik merke dat Adam en Eva hier wort toegeschreven gemeenschap van lichamen gehad te hebben in 't Paradijs, daer op valt (so ick meyne) wat bedenckens. Want voor eerst soo zijn'er eenige Geleerden die by haer schriften hebben nagelaten, dat in geval de eerste voor-ouders niet en hadden gesondigt, dat'er in dien gevalle geen voort-teelinge en soude hebben geweest; en dit seyt onder anderen *Augustinus (in l. de bono conjugii c. 2. & 19.)* En meest alle de Griekische Oudt-vaders stellen in den voorz. gevalle wel vermeerderinge van het menschelike geslagte, maer niet door gemeenschap van lichamen, (*Greg. Nyssen. de hominis officio cap. 17.*) Andere meynen dat de voort-teelinge der menschen soude (in gevalle als voren) te wege zijn gebragt geweest even als der Engelen, die nogtans geen houwelicke middelen en gebruycken. De redenen die hier toe werden gebruykt, souden te lang zijn hier uyt te brengen. Maer dit gevoelen vast gaende, soo en kan immers niet geseft werden dat Adam en Eva in den Paradijs, en midtsdien voor den val onderlinge gemeenschap van bedde souden hebben gehad; en dat des te min, dewijle sulks by Moses nergens en wert verhaeldt, die eerst van sulks gewag maekt na den val, te weten, in 't begin van het vierde cap. Gen. *Adam (seit Moses) bekende sijn wijf Eva, &c.* Wat dunckt u?

SOPH. Dese saken worden by u wel aangemerkt lieve Philogame, en dienen, als van gevolge zijnde, naerder ondersogt te werden. Wat het eerst aengaet, te weten, of'er voort-teelinge soude hebben geweest in den staet van onnooselheit, daer op seg ick rondelick en kortelick, dat ja. En my en beweegt niet 't gene gy uyt *Augustinus* en andere by-brengh. Want schoon *Augustinus* wel eer van dat gevoelen is geweest, so heeft hy dog daer nae het selve duydelick wederroepen, en benevens d'andere schrijvers (die men *Scholasticor* noemt) vast gestelt, dat'er ja gemeenschap van lichaem in de voorz. gevalle by de voor-ouders soude zijn geweest, gelijk de selve *August. l. 1. Retract. c. 10. 13. & 19. & l. 2. c. 22.* segt, en boven andere redenen hier toe dienende de Prophetische woorden Adams *Gen. 11. 24. Sy twee sullen een vleesch zijn.* Sie *Rivet. in cap. 1. Gen. Exerc. 10.*

PHIL. Maer houd gy die woorden aldaer in dien sin gebruykt geweest te zijn?

SOPH. Ja gewisselick; en dat sulks van de lichamelike gemeenschap verstaen moet werden, blijkt klaerlick uyt de woorden Pauli *1 Cor. VI. 16. En weet gy niet dat by die een hoere aenhangt een lichaem met haer is: Want sy (seyt hy) sullen een vleesch, zijn.* Sie daer het gene ick hadde tegens het gene dat gy eerst te betde hebt gebragt.

PHIL. Wel, dat is tot daer toe; maer hoe sult gy my het tweede vast maken, en wat schriftuur-plaetse kond gy daer toe by-brenghen?

SOPH. De plaetse *Genes. 1, 28*, daer Godt de Heere na de schepinge van man en wijf duydelick hun heeft aen-geseft: *Zijt vrugtbare, vermeerdert en vervult de aerde.* Sie daer een uyt-gedrukt gebodt gegeven aen de nieuw-gehoute.

14. PHIL. Maer zijn'er niet schrijvers te vinden, die dit voor geen gebodt en willen aen-nemen? Ick meyne dat jae.

SOPH. Ick weet dat'er zijn die ons dit gaerne ontleggen souden, gelijk ick ook wel weet de redenen waerom. Maer sulks een gebodt

te wesen, wort niet alleenlick by groote en geleerde schrijvers van onsen tijd vast gestelt, maer ook by de oude selfs, (*Phil. Melanch. in confes. Aug. Rivet. in Gen. c. 1. exer. 10. Thomas 22. q. 152. art. 2. Item Scotus.*) hoewel sy luyden daer eenige bepalinge soeken by te brengen. Dit dan een gebod zijnde, en 't selve by Godt selfs de nieuw-gehoute zijnde aengeleyt (wesende doen ter tijd in gestalte van houbaerheit, alhoewel doen eerst geschapen wesende, gelijk sulks niet en wert tegen gesproken) so en kan niet anders gedagt werden, ofte deselve (hebbende als doen een wille gelijkformig met Gods wille) hebben sonder uytstel het selve gebod vervult, en hare schuldige gehoorzaamheit dadelick getoont, gelijk noch op den dag van heden dat eygen gebod kragtelick werkt in de gemoederen der menschen kinderen. En 't is aenmerkens waardig, dat houwelicke saken in Gods woort in diervoegen worden voorgestelt, dat de menschen daer toe meinen krachteliker verbonden te wesen als tot eenig ander bedrijf: als sulks merkelyk blijkt *Luc. XIV. 20.* Alwaer onder andere drie soorte van luiden, tot het groot avontmael, aldaer gemelt, zijnde genoot, de eerste seyde een acker te hebben gekocht, en die te moeten gaen besien, biddende ernstelick, dat sijn onschult by den Heere van de maeltijd mocht werden gedaen. De tweede verklaert vyf paer offen gekocht te hebben, en die te gaen beproeven, biddende van gelijcken als voren. Maer de derde seggende een wijf getrouwt te hebben, seyde plat af dat hy niet en kan komen, sonder het minste verfoeck daer by te voegen, om eenigen onschult voor hem te willen doen, als vast stellende, dat een wijf te trouwen soodanigen werck is, dat (schoon hy ter feeste niet en quame) de sake selfs voor hem soude spreken, en dat de Heere des maeltijds, sulks maer horende, sonder vorder onschult te verwachten, hem ten vollen gelijk soude geven van ten avontmale niet te zijn gekomen, dewijle het voorrecht de nieuw-gehoute van niet ten krijge te moeten gaen in 't eerste jaer hares houwelicks wel mede ten selven eynde kan by-gebracht worden; en dit gevoelen meyne ik volkomelick in Adam geweest te zijn. En 't is dienstig aen te merken in dese gelegentheit, dat Godt geen zaet en heeft geschapen dat kruyt droegh, maer wel kruyt dat zaet voortbracht, gelijk den text spreekt: op gelijke wijze is de mensche van Godt geschapen, in de volle kracht van een gulle jeugt, en midsdien snellende en hellende tot de voort-teelinge, waer by komende den segen van *Wast en vermeenigvuldigt*, 15. wat tegenstrevende geeft soude de gesegende jonge lieden hebben weder-houden van te doen dat Godt, midsgaders hare gestalte en genegentheydt krachtelick waren gebiedende? Sonderlinge gelet dat der selver byeen-komst geensins en konde verstaen worden strijdig te wesen met den staet van onnoselheit, en reynigheit, alsoo het gene dat by Godt geseft, geheyligt, ja geboden was, geensins voor onreyn by iemant gekeurt en kan worden. Het vierde capittel Genesis, by u aen getogen, en beweegt my oock niet anders te gevoelen. Want al is 't soo dat aldaer eerst word geseft dat Eva van Adam bekent is, soo weet een yder hoe gemeen dat'er verstellinge van tyd in de Schrifture gebruykt word, en dat'er dickmael saken worden verhaelt op een ganfch andere ordre als se gebeurt zijn: en daerom meynen de Hebreufche schrijvers dat de woorden, *Adam bekende sijn wijf*, moeten genomen worden voor *Adam hadde sijn wijf bekent*, gelijk oock in deselve gelegentheit word gelesen, *Gods plantende den lust-hof*, in plaetse dat'er behoorde geseft geweest te zijn, *Godt hadde den lust-hof geplants*. Ick besluyte dan, om dese en andere redenen, hier om kortheyts wille nagelaten, dat'er tusschen Adam en Eva houwelicke by een-komste is geweest, even in den lust-hove (*Scripsere de bis Musculus in Genes. ad cap. 4. Zanchius in creationis opere lib. 3. fol. 908. Paræus in Gen. cap. 4. August. in Tom. 3. ad Genes. & lib. 14. de civitate Dei cap. 13. & alii.*)

16. PHIL. Maer boven allen desen heb ick onder andere sackeren noch al mede mijn gedachten laten gaen op de behendige uytvluchten, die Eva hier word beschreven gebruykt te hebben, als Adam haer als man poogde te naderen. Wat dunckt u, heeft het onse Schrijver wel voor, selfs in den Paradijsse een tegenstrevende Eva uyt te beelden?

SOPH. Een heufche weygeringe, lieve Philogame, is altijd geoordeelt niet onsmakelick te wesen in dusdanigen gelegentheit. En gelijk (mijns oordeels) niet qualick en word geseft by een seecker Poëet van de vryers,

*Het is aelwaerdigh volck, en van een dwaesen gheest,
Al wat het niet en mag, dat wil het aldermeest.*

So meine ik dat bynaest van alle mans, ten aansien van 't voorz. werck geseft kan worden, en 't en dunckt my niet qualick geoordeelt te zijn van sommige; dat het wijf van Potiphar, op den Jongeling Joseph verslingert wesende, verkeerde gangen in-ging om hem te trecken, dwafelick uytberstende in dat haetig: *Koom slaep by my*, het welk ontwyfelick den eerbaren en goeden Jongeling (in plaetse van aenlokinge) een vollen afkeer van haer heeft gegeven. Sy moest met bedecker en langer schreden hebben gegaen, so gemeent wort. Vrouwen en vrysters moeten de ruyters van de Parthen slachten, en als vluchtende schieten, dat is, al weygerende geven, en gevende weygeren. Volop en gemackelick is alleen voor de vraten, en verveelt oock in de soetste saken. Honigh moet alleenlick met een tippen van den vinger geraeckt, en ten mont gebracht worden: met volle palmen sulcks te doen en heeft geenen aert. Met handen niet met manden te zaeyen, is hier mede al verre het beste. Dertel-

dertelstefels van de werelts-kinderen en willen dien wegh niet te ruym hebben. Let eens op dien oliken lincker *Ovidius Naso*, hoe hy dat stuk opneemt. Hy verklaert opentlijk, in-gevallye de man (wiens wijf hy tot zijnen lust misbruykte) hem dat bejagh te veyl en te vry toe-licet, en niet beter op de bewaringe van zijn wijf en paste, dat hy den smaek van die dertelheden soude ver-liefen, en haer daer laten.

*Wilt ghy my met uw wijf soo veyligh laten mallen,
Ick seg'et openbaer, de lust sal my ontvallen:
Ick kas haer menigmael, by-naest dat gy het siet,
Wel Fop bewaer uw wijf, of ick en wilse niet.*

En hier op meyne ick dat in dese beschrijvinge is gesien by onsen Schryver.

PHIL. Maer dese uw weyger-kunst heeft haer werkinge, na de lieden zijn aen wiese geschiet, en heeft al dikwils wel een and're uyt-komst als gy nu voor-geeft. De Koninginne Vasthi is door weygeren van den Koninklijken thron afgefallen. Want het is haer tot hertnekkigheyt en ongehoorsaemheyt gerekent.

SOPH. Maer de weygeringe, daer ik van spreke, moet behendiglik en kunstiglik, niet plompelik en met hertnekkigheyt gebruykt werden. Die snare moet noyt te hart gespannen wesen, anders breektse. De deugt is over-al in de middelmaet, niet in de uyt-puygende hoecken gelegen. Vasthi gingh te hart, Potiphars wyf te sacht en te los, om na de kunst te gaen.

PHIL. Wat is dan hier in voor het beste te houden?

SOPH. Wel hoor, maer sonder meer navragen, en desen aengaende soo wil ick dat gy u vernoecht met een soete spreucke van een schrijver, die noyt en is gehout geweest, maer echter van de trouwe deftiger spreekt als alle getrouden, die ick oyt gelesen hebbe. *Niet te eyschen in dese gelegentheyt (seyt hy) is vrouwelike beschaemtheit. Wat te weygeren is beusche verbaertheit; maer in het weygeren te volherden, is stuersche moetwilligheyt, ofte (na eysch van saken te spreken) rechte meynedigheyt.*

PHIL. De spreucke is deftigh, en ik neme de selve hier in volle betalinge. Maer ik merke dat de eerste by-een-komst van Adam en Eva schijnt by dage geweest te zijn; en by die gelegentheyt dien-de wel een woort gesproocken, welke in dien gevalle de beste stonden zijn om wel te doen.

SOPH. Ick en ben niet gesint dese materie hier te verhandelen, Philogame, om redenen, die ik meyne daer toe te hebben. Een woort, en dat wel, sonder meer. Ik weet dat'er treffelike Medicijnen zijn, die gevoelen dat huys-luyden, ambachts-lieden, en andere, die met den lijve dagelijks werken, sterker kinderen voort-bringen als andere; en haer redenen zijn onder andere dese, om dat soodanigelieden des avonts gegeten hebbende, en te bedde kom-mende, veel van den slaep overvallen werdende (als moede zijnde van haer dagelijks bedrijf) de houwelijkhe saken ongedaen laten; maer 's morgens de spijs verteert, en het ligchaem door den slaep verquickt zijnde, doen dan wat behoort om van mannen vaders te worden, en daer deur worden de selve geseyt valser en gefonder kinderen uyt te brengen als andere, die hier mede ontij-delick besigh zijn. De regel seyt:

*'t Is soetst wanneer men slapen gaet,
Gesontst ontrent den dageraet.*

Meer en segh ik niet; ook versta ik niet vorder geverght te werden op dese gelegentheyt.

PHIL. Ick weet dat men een vrient (schoon die van suiker is) niet en moet opeten, waerde Sophronisce, ook het willigh paert

niet en moet over-ryden; en daermede sal ick mijn oorlof van u nemen met danckfegginge voor den tijd die gy my vergunt, en de berichtinge die gy my gedaen hebt.

SOPH. 't Is etens tijdt, Philogame, en het middagmael roept ons, en ick roepe u tot het selve. Soo 't u gelieft, koom eet met my. Het kan zijn dat wy in, ofte na den eten nieuwe stoffe sullen vinden van t'samen-sprake op dese of diergelijke gelegentheyt.

PHIL. Ik en heb geen mont om sulks te weygeren, waerde Sophronisce, en wil u dan tweefins verbonden zijn; eerstelik, dat gy my den geest eerst, en daer na ook het ligchaem gevoed sult hebben. Wel aen, ick ga mede.

Als de maeltijt gedaen, Godt gedanckt, de gasten opge-staen waren, en dat Sophronisce met Philogamus in den tuyn sich wat gingen vertreden, heeft de Jongelingh al dadelick wederom gelegentheyt gesocht, om te komen tot het werck dat voor den middagh in banden was geweest. Hy dan, eerst beginnende, seyde:

PHIL. Hedén morgen, waerde Sophronisce, meyn ik onder andere van u verstaen te hebben, dat jonge lieden, van dat se houwelicke, behooren versien te wesen van een ploegh-os, dat is, van middelen tot de huys-houdinge dienende; dat licht my over-dwers in 't hoofd en speelt, want ik en kan niet gewaer worden dat sulks by de Ouden in dier-voegen is betracht geweest. Ik sie hoe dat de Eertz-vader Jacob over de Jordane naer Haran reyde; en schoon hy niet anders met hem en droegh als sijnen staf, even-wel soo heeft hy bestaen sich in houwelicke te versellen met die schoone Rachel, voor dewelke hy geheele leven jaren gedient hadde sonder anderen loon te genieten: gelijk hy mede noch benevens de selve tot sijn tweede wijf aennam haer suster Lea, met belof-ten van noch eenen anderen sevenjarigen dienst aen te gaen. Sie daer den goeden man met twee vrouwen beladen, sonder als noch dien ploegh-os (daer gy van spreekt) ofte genoegsame middelen by der hant te hebben, tot onderhoud van de selve sijn twee vrou-wen, en 't gene daer uyt stont te volgen.

SOPH. 't Is een mis-slagh, Jongman, soo gy meynt dat Jacob soo rau heeft aengegaen in 't stuk van sijn houwelic. Want behalven dat hy een soon was van Isaac, een gesegent man van den Heere oock in tijdelijcke middelen, van wien hy benevens sijnen broeder Esau erfgenaem stont te worden, soo was hem daer-en-boven alreede een sonderlinge belofte gedaen van sijnen Godt, niet alleenlijk van dat hy met hem woude zijn op de reyse en over-al, maer zelfs dat hy aen hem en zijnen zade het ganse lant (daer op hy gerust en den steen onder sijn hoofd geleyt hadde) woude geven, (*Genes. xviii. 13.*) waer op ook is gevolgt dat Jacob (die niet en hadde als een staf, toen hy over de Jordane quam) in 't weder-keeren tot twee heyren was geworden, (*Genes. xxxii. 10.*)

PHIL. Wel ik merke dat in de gelegentheyt van de Eertz-vader Jacob, sonderlinge ten aensien van sijn houwelic, veel bedenke-lijke saken sich opendoen; en daerom soude ick wel genegen zijn hier van wat nader te hooren spreken; maer siende dat in dit werk, dat by ons is begonnen te lesen, de beschrijvinge van 't houwelic Jacobs nu is volgende, soo dunkt my (onder verbeteringh) best te zijn deselve beschrijvinge alvorens af te lesen, en daarna daer over onderlinge redenen te wisselen.

SOPH. Begin 't werk, goede Philogame. Want ik houde uwen voor-slagh voor goet: maer set u eerst neder onder dit groen priegel, op dat de hitte ons niet en belette in ons voor-nemen.

PHIL. Wel aen, ick sal my daer toe stellen; en begin aldus:

